

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΑΙΓΑΙΟΥ

ΣΧΟΛΗ ΑΝΘΡΩΠΙΣΤΙΚΩΝ ΕΠΙΣΤΗΜΩΝ

ΤΜΗΜΑ ΜΕΣΟΓΕΙΑΚΩΝ ΣΠΟΥΔΩΝ

**Πρόγραμμα Μεταπτυχιακών Σπουδών
«Διακυβέρνηση, Ανάπτυξη και Ασφάλεια στη Μεσόγειο»**

**Το Μακεδονικό Ζήτημα και οι σχέσεις Ελλάδας – ΠΓΔΜ.
Ο ρόλος της Συμφωνίας των Πρεσπών.**

Διπλωματική εργασία του Γιαννόπουλου Ιωάννη (ΑΜ: 4332020008)

Επιβλέπων Καθηγητής: Σωτήρης Ντάλης

Μέλη Επιτροπής:

1. Κωνσταντίνος Μαγκλιβέρας
2. Γεώργιος Μαρής

Καλαμάτα, Δεκέμβριος 2021

"ΔΗΛΩΣΗ ΜΗ ΛΟΓΟΚΛΟΠΗΣ ΚΑΙ ΑΝΑΛΗΨΗΣ ΠΡΟΣΩΠΙΚΗΣ ΕΥΘΥΝΗΣ. Η εργασία που παραδίδω είναι αποτέλεσμα πρωτότυπης έρευνας και δεν χρησιμοποιώ πνευματική ιδιοκτησία τρίτων χωρίς αναφορές. Αναλαμβάνω όλες τις νομικές και διοικητικές συνέπειες που δύναμαι να αντιμετωπίσω σε περίπτωση που η εργασία μου αποδειχθεί ότι αποτελεί προϊόν λογοκλοπής, σύμφωνα με τον Κανονισμό του Ιδρύματος."

Γιαννόπουλος Ιωάννης

Περίληψη

Το Μακεδονικό ζήτημα και οι διμερείς σχέσεις Ελλάδας και ΠΓΔΜ αποτέλεσαν για πολλά χρόνια αντικείμενο διαμάχης, συζητήσεων και μελετών, όχι μόνο σε εθνικό αλλά και σε διεθνές επίπεδο. Μπορεί να υπήρχαν αρκετές διαφορές ανάμεσα στα δύο κράτη, αλλά η κύρια αιτία σύγκρουσης ήταν το ζήτημα της ονομασίας της ΠΓΔΜ. Με την παρούσα εργασία γίνεται μία προσπάθεια να αναλυθούν τα διάφορα στάδια από τα οποία πέρασαν οι σχέσεις των δύο χωρών, οι διαπραγματεύσεις για το ζήτημα του ονόματος, η εσωτερική και εξωτερική πολιτική της κάθε χώρας, ο ρόλος της Ενδιάμεσης Συμφωνίας, για να καταλήξουμε εντέλει στην τελική υπογραφή της Συμφωνίας των Πρεσπών. Επιδιώκεται να γίνει μία γενική ανάλυση των κυριότερων σημείων της υπόψη Συμφωνίας, παρουσιάζονται οι νέες προοπτικές συνεργασίας που δημιουργήθηκαν ανάμεσα στις δύο χώρες, ενώ επιπλέον επισημαίνεται και η αντίδραση ενός παράγοντα που διαδραμάτισε σημαντικό ρόλο στα 27 χρόνια της διαπραγμάτευσης. Αυτού της κοινής γνώμης. Με την ανάλυση των γεγονότων που εξελίχθηκαν στις επιμέρους χρονικές περιόδους (από το 1991 έως και σήμερα) γίνεται μία προσπάθεια να εξαχθεί και το τελικό συμπέρασμα της εργασίας. Παρά το γεγονός ότι γίνεται αναφορά στα σημεία της Συμφωνίας που προκάλεσαν και προκαλούν τις περισσότερες αντιδράσεις, αξίζει να επισημανθεί ότι στην εργασία δεν γίνεται ανάλυση του κατά πόσο η τελική Συμφωνία είναι "καλή" ή "κακή" για τη χώρα μας.

Έτσι, ακολουθώντας τον ανωτέρω τρόπο μελέτης και προσέγγισης, οδηγούμαστε και στην ολοκλήρωση της εργασίας όπου, συνοψίζοντας τα 27 χρόνια γειτνίασης και διαπραγμάτευσης, εξάγουμε συμπεράσματα αναφορικά με την πολιτική της κάθε χώρας όλα αυτά τα έτη, με το κατά πόσο επηρεάστηκαν οι οικονομικές – εμπορικές σχέσεις, με το αν η τελική λύση συνάδει με παλιότερους χειρισμούς πάνω στο ζήτημα, με τη χρησιμότητα της Συμφωνίας αλλά και με τον λαϊκό παράγοντα, ο οποίος (όπως αναλύεται και στην εργασία) για πολλά χρόνια διαδραμάτισε βασικό ρόλο στη διαμόρφωση της πολιτικής διαπραγματευτικής γραμμής της κάθε χώρας.

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

Εισαγωγή.....	6
1. Το Μακεδονικό ζήτημα.....	8
1.1 Γενικά ιστορικά στοιχεία.....	8
1.2 Η γέννηση του Μακεδονικού ζητήματος και η προσπάθεια "μακεδονοποίησης" από τον Τίτο.....	9
1.3 Το Μακεδονικό ζήτημα κατά τη διάρκεια του Ψυχρού πολέμου.....	10
1.4 Η μετά Τίτο εποχή.....	12
2. Η χρονική περίοδος 1991-1995.....	13
2.1 Η νέα διάσταση του Μακεδονικού ζητήματος.....	13
2.2 Η στάση της Αθήνας.....	15
2.3 Οι διεθνείς προσπάθειες για την επίλυση του ζητήματος.....	17
2.3.1 Η επιτροπή Μπαντεντέρ.....	17
2.3.2 Το Πακέτο Πινέρο.....	18
2.3.3 Η Σύνοδος του Γκιμαράες.....	20
2.3.4 Η Σύνοδος κορυφής της Λισαβόνας.....	20
2.3.5 Η έκθεση του πρέσβη Ρόμπιν Ο' Νηλ.....	21
2.3.6 Η πρόταση του Σάιρους Βανς και του Λόρδου Όουεν.....	22
2.4 Η προσχώρηση της ΠΓΔΜ στον ΟΗΕ.....	22
2.5 Τα οικονομικά μέτρα εις βάρος της ΠΓΔΜ.....	23
3. Από την Ενδιάμεση Συμφωνία στη Συμφωνία των Πρεσπών.....	25
3.1 Το περιεχόμενο της Ενδιάμεσης Συμφωνίας.....	25
3.2 Η επίδραση της Ενδιάμεσης Συμφωνίας στις διμερείς σχέσεις των δύο χωρών.....	27
3.3 Το ζήτημα του ονόματος.....	29
3.4 Αποτίμηση της Ενδιάμεσης Συμφωνίας.....	29
3.5 Η στάση των δύο κρατών μετά την υπογραφή της Ενδιάμεσης Συμφωνίας.....	30

3.6 Το βέτο του Κώστα Καραμανλή και η απόφαση του Δικαστηρίου της Χάγης.....	33
3.7 Η νέα πρωτοβουλία της Ελληνικής Κυβέρνησης.....	36
4. Η Συμφωνία των Πρεσπών.....	37
4.1 Το περιεχόμενο της Συμφωνίας.....	37
4.2 Οι αντιδράσεις από πλευράς Ελλάδας.....	38
4.3 Οι αντιδράσεις από πλευράς ΠΓΔΜ.....	39
4.4 Η σημασία της Συμφωνίας.....	40
4.5 Προοπτικές συνεργασίας των δύο χωρών.....	41
4.6 Οικονομικές και Εμπορικές σχέσεις Ελλάδας – Βόρειας Μακεδονίας.....	43
4.7 Συμφωνία των Πρεσπών και κοινή γνώμη.....	45
4.8 Η παραίτηση του Ζόραν Ζάεφ. Εν αναμονή νέων εξελίξεων.....	47
5. Συμπεράσματα.....	50
Βιβλιογραφία.....	53

Εισαγωγή

Αποτελεί αδιαμφισβήτητο γεγονός ότι, οι διμερείς σχέσεις των χωρών διαδραματίζουν πολύ σημαντικό ρόλο στην παγκόσμια πολιτική και διπλωματική σκακιέρα. Στο ευρύτερο, λοιπόν, πλαίσιο των διμερών σχέσεων, πολλές συμμαχίες έχουν χτιστεί με κοινό παρονομαστή το κοινό συμφέρον των δύο χωρών, ενώ στον αντίποδα πολλές χώρες έχουν έρθει σε ρήξη λόγω αντικρουόμενων συμφερόντων. Στην περίπτωση της Ελλάδας και της ΠΓΔΜ, η δημιουργία από τον Τίτο της "Λαϊκής Δημοκρατίας της Μακεδονίας" έθεσε τις βάσεις για τη γέννηση ενός νέου προβλήματος στην περιοχή των Βαλκανίων, η πραγματική διάσταση του οποίου έγινε αντιληπτή με τη διάλυση της Γιουγκοσλαβίας, το 1991. Και το πρόβλημα αυτό ήταν η γειτνίαση της ελληνικής Μακεδονίας με μία χώρα η οποία αυτοπροσδιοριζόταν με όνομα που εμπεριείχε τον όρο Μακεδονία (Δημοκρατία της Μακεδονίας).

Θα μπορούσε ο αναγνώστης να αναρωτηθεί αν το ζήτημα της ονομασίας αρκεί ώστε να συντηρείται μία αντιπαράθεση για τόσα χρόνια. Στην προκειμένη περίπτωση η απάντηση είναι αδιαμφισβήτητα καταφατική. Κι αυτό γιατί, για την Ελλάδα, ο όρος "Μακεδονία" είναι άρρητα συνδεδεμένος με συγκεκριμένα ιστορικά και πολιτισμικά στοιχεία των Ελλήνων, ενώ για την ΠΓΔΜ η οικειοποίηση των όρων "Μακεδονία", "Μακεδονικό έθνος", "Μακεδονική γλώσσα", αποτέλεσε μία πράξη άρρητα συνδεδεμένη με την επιβίωσή της.

Μέχρι να οδηγηθούμε στην υπογραφή της Συμφωνίας των Πρεσπών, οι σχέσεις των δύο χωρών, από το 1991 και έπειτα, πέρασαν από διάφορες φάσεις και περιελάμβαναν οικονομικό αποκλεισμό, πιέσεις από ξένες δυνάμεις για επίτευξη συμφωνίας, την υπογραφή μίας Ενδιάμεσης Συμφωνίας, ελληνική αντίδραση στην προσχώρηση της ΠΓΔΜ στο ΝΑΤΟ κ.α. Το 2018 αποτελεί πλέον έτος ορόσημο στις διμερείς σχέσεις Ελλάδας και Βόρειας Μακεδονίας, καθώς οι Κυβερνήσεις των δύο χωρών έδωσαν τέλος σε ένα πρόβλημα 140 περίπου ετών και σε μία διαπραγμάτευση 27 ετών.

Η Συμφωνία, όμως, δεν αντιμετωπίστηκε με τον ίδιο ενθουσιασμό από το σύνολο του πολιτικού κόσμου και από την κοινή γνώμη και των δύο χωρών. Υπήρξε σημαντική διάσταση απόψεων αναφορικά με το κατά πόσο η Συμφωνία ήταν "καλή" και εξυπηρετούσε τα συμφέροντα της κάθε χώρας. Έτσι, λοιπόν, οι δύο Κυβερνήσεις θεωρούσαν και θεωρούν ότι πραγματοποιήσαν την καλύτερη δυνατή συμφωνία, ενώ οι δυνάμεις της αντιπολίτευσης και οι πολέμιοι της Συμφωνίας ισχυρίζονταν ότι η χώρα τους έβγαине θιγμένη. Εδώ θα πρέπει να αναφέρουμε ότι οποτεδήποτε δύο πλευρές επιθυμούν τη σύναψη συμφωνίας, αυτό σημαίνει ότι είναι

διατεθειμένες να προβούν σε αμοιβαίες υποχωρήσεις, ενώ κατά την επίτευξη της Συμφωνίας δεν υπάρχει "νικητής" και "χαμένος" παρά μόνο "περισσότερο και λιγότερο κερδισμένος."

Ανεξάρτητα, πάντως, με το αν η Συμφωνία είναι "καλή" ή "κακή", αποτελεί γεγονός ότι έχει υπογραφεί, έχει κυρωθεί και για την ώρα δεσμεύει και τις δύο πλευρές. Σαφέστατα είναι σχετικά νωρίς για να γίνει πλήρης και ασφαλής αποτίμησή της, παρόλα αυτά συντέλεσε στη δημιουργία νέων δεδομένων που θέτουν τις βάσεις για περαιτέρω συνεργασία των δύο χωρών. Αξιοσημείωτο πάντως είναι το γεγονός ότι η Συμφωνία εξακολουθεί να διχάζει την κοινή γνώμη Ελλάδας και Βόρειας Μακεδονίας, παρά το γεγονός ότι φαίνεται να υπάρχει η κοινή παραδοχή ότι με την υπογραφή της ενισχύθηκε η ασφάλεια και η σταθερότητα στην περιοχή. Μένει, λοιπόν, να δούμε κατά πόσο με το πέρασμα του χρόνου θα αναδειχθούν τα θετικά ή τα αρνητικά στοιχεία της Συμφωνίας και κατά πόσο, ακόμα και αν από σημαντική μερίδα των πολιτών χαρακτηρίζεται ως "κακή" Συμφωνία, η υπογραφή της είναι πολύ καλύτερη από τη μη επίτευξη Συμφωνίας.

1. Το Μακεδονικό ζήτημα

1.1 Γενικά ιστορικά στοιχεία

Πολλοί είναι οι ιστορικοί που συγκλίνουν στην άποψη ότι το επονομαζόμενο «Μακεδονικό Ζήτημα» αποτελεί μέρος του ευρύτερου «Ανατολικού Ζητήματος», του ανταγωνισμού δηλαδή που είχε δημιουργηθεί μεταξύ των κρατών της περιοχής, στα τέλη του 19^{ου} αιώνα, αναφορικά με τη διανομή των εδαφών της υπό κατάρρευση Οθωμανικής Αυτοκρατορίας. Τα νεόκοπα κράτη της Ελλάδας, της Βουλγαρίας και της Σερβίας διεκδικούσαν εδάφη του χώρου της Μακεδονίας που τότε αποτελούνταν από τα βιλαέτια (περιφέρειες) της Θεσσαλονίκης, των Σκοπίων και του Μοναστηρίου¹.

Με την υπογραφή της Συνθήκης του Βερολίνου, στις 13 Ιουλίου 1878, η οποία αναθεωρούσε τη Συνθήκη του Αγίου Στεφάνου, αναγνωρίστηκε η πρώτη Βουλγαρική Ηγεμονία, γεγονός που σηματοδότησε την έναρξη της διαμάχης ανάμεσα σε Βουλγαρία και Ελλάδα για το ποια από τις δύο χώρες θα εδραιώσει την κυριαρχία της στο νότιο και κεντρικό τμήμα της Μακεδονίας, διαμάχη που εντέλει έλαβε ένοπλη μορφή (Μακεδονικός Αγώνας)².

Το 1893 ιδρύθηκε από τους Βούλγαρους η *Εσωτερική Μακεδονική Επαναστατική Οργάνωση* (ΕΜΕΟ), σκοπός της οποίας ήταν η προώθηση των Βουλγαρικών επιδιώξεων στην περιοχή της Μακεδονίας³. Αποκορύφωμα της δράσης της αποτέλεσε η εξέγερση που πραγματοποιήθηκε στις 20 Ιουλίου (2 Αυγούστου) 1903, ημέρα εορτής του Προφήτη Ηλία⁴, γνωστή και ως «Εξέγερση του Ίλιντεν», στην οποία οι Βούλγαροι χρησιμοποιούσαν το σύνθημα: "Η Μακεδονία στους Μακεδόνες"⁵.

Το πέρας των Βαλκανικών Πολέμων, το οποίο σηματοδοτήθηκε από την υπογραφή της Συνθήκης του Βουκουρεστίου, βρήκε την Ελλάδα να διπλασιάζει την επικράτειά της, αφού σε αυτήν προσαρτήθηκε το 51,5% των εδαφών της Μακεδονίας. Η Σερβία απέκτησε το 38,4%, ενώ το υπόλοιπο 10,1% δόθηκε στη Βουλγαρία⁶.

¹ Τζίμας Σταύρος, Ενάμιση αιώνας «Μακεδονικό Ζήτημα», www.kathimerini.gr, 18-11-2007, Πρόσβαση 5-12-2021

² Λυγερός Σταύρος, *Εν Ονόματι της Μακεδονίας*, Λιβάνης, Αθήνα, 2008, σ. 23-24

³ Τζιαμπίρης Αριστοτέλης, *Διεθνείς Σχέσεις και Μακεδονικό Ζήτημα*, ΕΛΙΑΜΕΠ, Αθήνα, 2003, σ.19

⁴ Στα βουλγαρικά *Ίλιντεν*

⁵ Μέρτζος Νικόλαος Ι. – Εταιρεία Μακεδονικών Σπουδών, *Το Μακεδονικό Παίγνιο Γεωπολιτικής*, Θεσσαλονίκη, 2012, σ.13

⁶ Τζιαμπίρης Αριστοτέλης, *Διεθνείς Σχέσεις και Μακεδονικό Ζήτημα*, οπ.π., σ.27

Κι ενώ το «Μακεδονικό Ζήτημα» φαινόταν να έχει επιλυθεί, με την ανωτέρω διανομή των εδαφών, οι ανταλλαγές πληθυσμών που σημειώθηκαν με το πέρας της Μικρασιατικής καταστροφής οδήγησαν στην απομάκρυνση του τουρκικού στοιχείου από την Μακεδονία και στην εποίκιση στην περιοχή από Έλληνες πρόσφυγες από τη Μικρά Ασία. Την ίδια εποχή σημειώθηκε μετακίνηση περίπου 100.000 σλαβόφωνων από την Μακεδονία προς τη Βουλγαρία⁷, κατόπιν υπογραφής συμφωνίας εθελούσιας ανταλλαγής πληθυσμών ανάμεσα στις δύο χώρες. Όλα τα ανωτέρω είχαν ως συνέπεια οι σλαβόφωνοι που είχαν παραμείνει στην περιοχή και δεν είχαν ελληνική συνείδηση να μετατραπούν πλέον σε μειοψηφία.

1.2 Η γέννηση του Μακεδονικού ζητήματος και η προσπάθεια "μακεδονοποίησης" από τον Τίτο

Την περίοδο του Μεσοπολέμου, τα κομμουνιστικά καθεστάτα άρχισαν να ενισχύονται και προέβησαν σε διάφορες κινήσεις προκειμένου να εκμεταλλευτούν προβλήματα και καταστάσεις, ειδικότερα στην περιοχή της Μακεδονίας. Χαρακτηριστικό της περιόδου αυτής αποτελεί το γεγονός ότι τόσο το Κομμουνιστικό Κόμμα της Βουλγαρίας όσο και η Κομμουνιστική Διεθνή προωθούσαν το σχέδιο δημιουργίας του κράτους της «Ενιαίας και Ανεξάρτητης Μακεδονίας», θέση που υιοθετήθηκε και από το αντίστοιχο κόμμα της Γιουγκοσλαβίας⁸. Το ΚΚΕ εντέλει κράτησε διαφορετική στάση, υιοθετώντας την άποψη περί «ισοτιμίας των μειονοτήτων εντός του ελληνικού κράτους»⁹.

Η έναρξη του Β' Παγκοσμίου Πολέμου βρίσκει την Βουλγαρία να χάνει τον πρωταγωνιστικό της ρόλο (ανάμεσα στις σλαβικές χώρες) αναφορικά με τις εξελίξεις στο Μακεδονικό και στη θέση της εμφανίζεται μία άλλη δύναμη, η κομμουνιστική Γιουγκοσλαβία, με ηγέτη τον Στρατάρχη Τίτο, οι εξαγγελίες του οποίου για ίδρυση "Μακεδονικού κράτους" έπαιξαν σημαντικό ρόλο και κατέστησαν τη Γιουγκοσλαβία καταλύτη στη μετέπειτα εξέλιξη και διαμόρφωση του "Μακεδονικού Ζητήματος"¹⁰.

Στις 29 Νοεμβρίου του 1943, με τη "Διακήρυξη Γιάιτσε" καθοριζόταν ο μεταπολεμικός τρόπος διάρθρωσης της Ομοσπονδιακής Γιουγκοσλαβίας, η οποία και θα αποτελούνταν από έξι ομόσπονδες σοσιαλιστικές Δημοκρατίες: την Κροατία, τη Σερβία, τη Βοσνία-Ερζεγοβίνη, το

⁷ Μιχαηλίδης Ιάκωβος, Η Συμφωνία των Πρεσπών μέσα στη διαχρονία του Μακεδονικού Ζητήματος, *Επιστημονική Ημερίδα «Συμφωνία των Πρεσπών: Νομικά Ζητήματα»* www.mfa.gr

⁸ Λυγερός Σταύρος, *Εν Ονόματι της Μακεδονίας*, ο.π. σ.26

⁹ Τζίμας Σταύρος, *Ενάμιση αιώνας «Μακεδονικό Ζήτημα»*, ο.π.

¹⁰ Μιχαηλίδης Ιάκωβος, ο.π.

Μαυροβούνιο, τη Σλοβενία και τη Μακεδονία¹¹. Στην εν λόγω διακήρυξη γίνεται αναφορά και για την ύπαρξη "Μακεδονικού έθνους". Και όλα αυτά σε μία περιοχή που πριν τον Β'ΠΠ ήταν γνωστή με το όνομα *Βαρντάρσκα*¹². Κάπως έτσι ιδρύθηκε η "Λαϊκή Δημοκρατία της Μακεδονίας"¹³ που αργότερα ονομάστηκε "Σοσιαλιστική"¹⁴, ενισχύοντας τις αλυτρωτικές τάσεις στην ευρύτερη περιοχή.

Για να στηριχτεί η γενέθλια πράξη του "Μακεδονισμού"¹⁵ από τον Τίτο και να εδραιωθεί η ύπαρξη του "Μακεδονικού Έθνους", έπρεπε να καλλιεργηθεί και μακεδονική συνείδηση στους κατοίκους της περιοχής, απαραίτητη προϋπόθεση της οποίας ήταν η δημιουργία γλώσσας. Μέχρι το 1940 αυτοτελής γλώσσα δεν υπήρχε, παρά μόνο κάποιο προφορικό ιδίωμα, διάλεκτος της Βουλγαρικής, το οποίο στη συνέχεια μετατράπηκε σε γραπτή γλώσσα. Σταδιακά, η "Μακεδονική γλώσσα" αναγνωρίστηκε ως μία από τις επίσημες γλώσσες της Γιουγκοσλαβίας¹⁶.

1.3 Το Μακεδονικό Ζήτημα κατά τη διάρκεια του Ψυχρού πολέμου

Όπως ήταν αναμενόμενο, η Αθήνα αντέδρασε στη δημιουργία "Σοσιαλιστικής Δημοκρατίας της Μακεδονίας", ενώ η όλη εξέλιξη του ζητήματος συνδυάστηκε με τις γενικότερες επιδιώξεις του κομμουνιστικού μπλοκ για έξοδο στη Μεσόγειο¹⁷. Σημαντική ήταν η στήριξη που παρείχε η Ουάσιγκτον προς τη χώρα μας. Χαρακτηριστικό ήταν το τηλεγράφημα¹⁸ που στάλθηκε από τον τότε αμερικανό Υπουργό Εξωτερικών, Έντουαρντ Στετίνιους, προς τις αμερικανικές Αρχές, στο οποίο ανέφερε ότι «*Η αμερικανική Κυβέρνηση θεωρεί ότι αναφορές του τύπου "μακεδονικό έθνος", "μακεδονική Μητέρα Πατρίδα" ή "μακεδονική εθνική συνείδηση", αποτελούν αδικαιολόγητη δημαγωγία που δεν αντικατοπτρίζει καμία πολιτική πραγματικότητα και βλέπει σε αυτές την αναγέννηση ενός πιθανού μανδύα που θα υποκρύπτει επιθετικές βλέψεις εναντίον της Ελλάδας*»¹⁹.

¹¹ Λυγερός Σταύρος, *Εν Ονόματι της Μακεδονίας*, οπ.π. σ.28

¹² Πρόκειται για το σλαβομακεδονικό όνομα του ποταμού Αξιού (Βαρδάρης)

¹³ Η επίσημη εξαγγελία πραγματοποιήθηκε στις 8 Αυγούστου 1944, ενώ η τυπική ίδρυση της "Λαϊκής Δημοκρατίας της Μακεδονίας" τοποθετείται στις 30 Απριλίου 1945. Πηγή: Κωφός Ευάγγελος – Βλασίδης Βλάσης (Επιμέλεια), *Αθήνα – Σκόπια, Η επτάχρονη συμβίωση (1995-2002)*, Εκδόσεις Παπαζήση, Αθήνα, 2003, σ.22

¹⁴ Εφεξής θα αναφέρεται ως Σ.Δ.Μ.

¹⁵ Λυγερός Σταύρος, *Εν Ονόματι της Μακεδονίας*, οπ.π.

¹⁶ Οπ.π. σ. 31

¹⁷ Οπ.π σ. 47

¹⁸ https://web.archive.org/web/20180107110626/http://www.mfa.gr/images/docs/fyrom/dilos_i_stettinius_d ec_1944.pdf

¹⁹ Υπουργείο Εξωτερικών, *Το Ζήτημα του ονόματος της ΠΓΑΜ*, www.mfa.gr, 9-7-2018, Πρόσβαση 6-12-2021

Η στάση αυτή των Αμερικανών αποτελεί μία ξεκάθαρη απόδειξη ότι είχαν πλήρη επίγνωση για τη σημασία του ονόματος και αντιλαμβάνονταν το πώς ένα τέτοιο ζήτημα επηρέαζε τα συμφέροντα των δύο κρατών. Βέβαια, όπως προαναφέρθηκε, κατά τον Ψυχρό πόλεμο το Μακεδονικό ζήτημα αποτελούσε τον «Δούρειο Ίππο», προκειμένου η Γιουγκοσλαβία να επεκταθεί περαιτέρω και το κομμουνιστικό μπλοκ να διεκδικήσει διέξοδο στη Μεσόγειο. Η Ελλάδα, λοιπόν, δεδομένων των συγκρουσιακών συμφερόντων που διαμορφώθηκαν στην περιοχή, αρχικά απολάμβανε της πλήρους στήριξης της Δύσης.

Το κλίμα, όμως, άρχισε να αντιστρέφεται κατόπιν της σύγκρουσης του Τίτο με τον Στάλιν, αφού η Δύση όχι μόνο έπαψε να θεωρεί τη Γιουγκοσλαβία εχθρική χώρα, αλλά απεναντίας κατέβαλε προσπάθειες να την προσεγγίσει προκειμένου να την αποτρέψει από το να πέσει εκ νέου στη σφαίρα επιρροής της Μόσχας²⁰. Η ρήξη που επήλθε στις σχέσεις Τίτο-Στάλιν και η ακόλουθη εκδίωξη της Γιουγκοσλαβίας από την *Cominform*, τερμάτισε αφενός την επεκτατική πολιτική του καθεστώτος, διατήρησε όμως το ζήτημα του "Μακεδονισμού" ως βασικό άξονα της πολιτικής των Σκοπίων²¹.

Έτσι, λοιπόν, η Γιουγκοσλαβία, ενίσχυσε την προπαγάνδα της και αποζητούσε τη διεθνή αναγνώριση "Μακεδονικού έθνους" και "Μακεδονικών μειονοτήτων", πολιτική που σταδιακά άρχισε να γίνεται αποδεκτή από ολοένα και περισσότερες χώρες. Αυτό είχε ως αποτέλεσμα όχι μόνο οι κάτοικοι της Σ.Δ.Μ. να θεωρούν τους εαυτούς τους "Μακεδόνες" αλλά και ολόκληρο το αφήγημα της οικειοποίησης του ονόματος και του πολιτισμού, που είχε στηθεί από τον Τίτο, να αρχίσει σταδιακά να βρίσκει και διεθνή απήχηση²².

Η ελληνική πλευρά, θεωρώντας ότι το "Μακεδονικό ζήτημα" που εγείρει η γείτονος χώρα είναι ανύπαρκτο, οχυρώθηκε πίσω από αυτή την θέση και φάνηκε να ηττάται στο διεθνές παιχνίδι των εντυπώσεων. Η προπαγάνδα των Σκοπίων έπιανε τόπο και η ομόσπονδη "Δημοκρατία της Μακεδονίας" άρχισε να αποκτάει υπόσταση και να παγιώνεται. Οι Σλαβομακεδόνες, λοιπόν, κατάφεραν να εκμεταλλευτούν το ενδεχόμενο αποσταθεροποίησης του κράτους τους και να το μετατρέψουν σε ένα διπλωματικό όπλο εξασφαλίζοντας έτσι ότι οι θέσεις τους θα έβρισκαν πιο εύκολα απήχηση στη Δύση²³.

²⁰ Λυγερός Σταύρος, *Εν Ονόματι της Μακεδονίας*, οπ.π. σ.48

²¹ Βαληνάκης Γιάννης – Ντάλης Σωτήρης (Επιμέλεια), *Το Ζήτημα των Σκοπίων*, Εκδόσεις Ι. Σιδέρης, Αθήνα, 1996, σ.14

²² Οπ.π. σ.14-15

²³ Λυγερός Σταύρος, *Εν Ονόματι της Μακεδονίας*, οπ.π. σ.54-55

1.4 Η μετά Τίτο εποχή

«Στις 4 Μαΐου 1980 και ώρα 15:04 το ρολόι της ιστορίας για την Γιουγκοσλαβία είχε αρχίσει να μετράει αντίστροφα»²⁴. Ο θάνατος του Τίτο σηματοδότησε την έξαρση των εθνικιστικών τάσεων στα ομόσπονδα κρατίδια της Γιουγκοσλαβίας. Τα Σκόπια αναζωπύρωναν συνεχώς το Μακεδονικό Ζήτημα με αναφορές περί ύπαρξης «Μακεδονικής μειονότητας», με έκδοση χαρτών της «Μεγάλης Μακεδονίας» και άλλα γεγονότα που οδήγησαν την Αθήνα να προβεί σε διάβημα προς το Βελιγράδι²⁵. Επιπλέον, κατά τη διάρκεια συνάντησης της τότε πρωθυπουργού της Γιουγκοσλαβίας Μίλκα Πλάνιντς με τον Ανδρέα Παπανδρέου στην Αθήνα, η τελευταία έκανε έμμεση μεν, ξεκάθαρη δε αναφορά στην ύπαρξη μακεδονικής μειονότητας στα ελληνικά εδάφη²⁶, ενώ κάτι αντίστοιχο συνέβη και κατά την επίσκεψη του Ανδρέα Παπανδρέου στο Βελιγράδι το 1986²⁷, χρονιά που το Μακεδονικό ζήτημα βρέθηκε και πάλι στο επίκεντρο των διμερών σχέσεων των δύο χωρών.

Και κάπως έτσι η Ελλάδα, όντας και προσανατολισμένη στις εξελίξεις των σχέσεων με την Τουρκία, άρχισε σταδιακά να κληρονομεί μία νέα κατάσταση που σταδιακά διαμορφωνόταν στα βόρεια σύνορά της, η γέννηση της οποίας τοποθετείται το 1991 με τη διάλυση της Ομοσπονδίας της Γιουγκοσλαβίας.

²⁴ Τζίμας Σταύρος, «Πάει πέθανε...» - Ο θάνατος σαν σήμερα του Τίτο και το γιουγκοσλαβικό αιματοκύλισμα, www.kathimerini.gr, 4-5-2020, Πρόσβαση 6-12-2021

²⁵ Τζίμας Σταύρος, Ενάμιση αιώνας «Μακεδονικό Ζήτημα», οπ.π

²⁶ Εμμανουηλίδης Εμμανουήλ, Το Μακεδονικό, αγκάθι στις σχέσεις Ελλάδας-Γιουγκοσλαβίας, 1982-1986, Περιοδικό *Ιστορικά Θέματα*, τ.162, Ιούλιος 2016, σ.3

²⁷ Τζίμας Σταύρος, Ενάμιση αιώνας «Μακεδονικό Ζήτημα», οπ.π

2. Η χρονική περίοδος 1991-1995

2.1 Η νέα διάσταση του Μακεδονικού Ζητήματος

Τον Μάρτιο του 1991, στο Βελιγράδι, χάθηκε για την Γιουγκοσλαβία ότι είχε επιτευχθεί στο Γιάιτσε, 48 χρόνια νωρίτερα, αφού το Προεδρείο της Σοσιαλιστικής Ομοσπονδιακής Δημοκρατίας της Μακεδονίας απέτυχε να συμφωνήσει στην εφαρμογή μέτρων προκειμένου να διατηρηθεί η συνοχή της χώρας. Με την απόφαση αυτή, έσπασε και ο τρίτος και τελευταίος κρίκος που μπορούσε να διατηρήσει ενωμένες τις έξι Ομόσπονδες Λαϊκές Δημοκρατίες. Είχε ήδη μεσολαβήσει ο θάνατος του Τίτο, ενώ απορρίφθηκε η διατήρηση της ενότητας διά της επιβολής στρατιωτικής ισχύος, ως μέτρο που δεν θα μπορούσε να καταστεί και ιδιαίτερα αποδοτικό.²⁸

Έτσι, λοιπόν, ακολουθώντας την Κροατία και τη Σλοβενία, που πρώτες διακήρυξαν την ανεξαρτησία τους, στις 15 και 25 Ιουνίου 1991 αντίστοιχα, ομοίως αποσχίστηκε και η ΠΓΔΜ με το συνταγματικό όνομα «Δημοκρατία της Μακεδονίας», δίνοντας έτσι μία νέα διάσταση στο "Μακεδονικό ζήτημα" το οποίο πλέον θα εξελισσόταν σε μία σύγκρουση ταυτοτήτων ανάμεσα σε ΠΓΔΜ και Ελλάδα, δεδομένου ότι η ύπαρξη και η επιβίωση του νέου αυτού κράτους βασίστηκε στην οικειοποίηση των όρων «Μακεδονία» και «Μακεδονικό έθνος».

Στις 24 Ιανουαρίου 1991, το Κοινοβούλιο των Σκοπίων που είχε προκύψει από τις εκλογές του Νοέμβρη του 1990, ψήφισε τη διακήρυξη της ανεξαρτησίας από τη Γιουγκοσλαβία²⁹, ενώ στις 8 Σεπτεμβρίου 1991 διεξήχθη στην ΠΓΔΜ δημοψήφισμα με το ερώτημα: «Υποστηρίζετε ένα κυρίαρχο και ανεξάρτητο κράτος της Μακεδονίας, με το δικαίωμα να εισέλθει σε μία μελλοντική ένωση των κυρίαρχων κρατών της Γιουγκοσλαβίας;»³⁰ Στο δημοψήφισμα συμμετείχε το 72,16% των πολιτών που είχε δικαίωμα ψήφου, από τους οποίους το 96,44% ψήφισε ΥΠΕΡ και μόλις το 2,65% ψήφισε ΚΑΤΑ.³¹ Συνέπεια του δημοψηφίσματος ήταν η διακήρυξη, από τη Βουλή της Δημοκρατίας της Μακεδονίας, της ανεξαρτησίας της χώρας³², ενώ με το Σύνταγμα που

²⁸ Χατζηδημητρίου Δημήτρης Η., Ελλάδα – πΓΔΜ: Το χρονικό μιας διένεξης που μετρά 27 χρόνια, www.naftemporiki.gr, 17-2-2018, Πρόσβαση 6-12-2021

²⁹ Παπακόστας Λευτέρης (Επιμέλεια), *Το Μακεδονικό Ζήτημα από το έπος του Μακεδονικού αγώνα στη Συμφωνία των Πρεσπών*, Εκδόσεις Αγγελάκη, Αθήνα, 2019, σ.379

³⁰ Βαληνάκης Γιάννης – Ντάλης Σωτήρης (Επιμέλεια), *Το Ζήτημα των Σκοπίων*, οπ.π. σ.39

³¹ Οπ.π.

³² Οπ.π. σ.41

ψηφίστηκε στις 20 Νοεμβρίου 1991 κατοχυρώθηκε και επίσημα η ονομασία «Δημοκρατία της Μακεδονίας».³³ Πρώτος πρόεδρος του νέου αυτού κράτους ορίστηκε ο Κίρο Γκλιγκόροφ.

Από τις πρώτες ενέργειες του νέου Προέδρου, και προκειμένου να εξασφαλίσει τη διεθνή αναγνώριση του κράτους, και κατά συνέπεια την επιβίωσή του, ήταν να πραγματοποιήσει άνοιγμα προς την Ελλάδα διαβεβαιώνοντας ότι τα Σκόπια δεν προσβλέπουν στη διεκδίκηση ελληνικών εδαφών, καθώς επίσης και ότι οι κάτοικοι του νέου γειτονικού κράτους ουδεμία σχέση έχουν με τους αρχαίους Μακεδόνες. Γρήγορα, όμως, το Σκοπιανό Κοινοβούλιο, μέσω συγκεκριμένων συνταγματικών διατάξεων που ψηφίστηκαν³⁴, κατέστησε τις δηλώσεις του Κίρο Γκλιγκόροφ «επιταγή χωρίς αντίκρισμα»³⁵.

Στις 3 Δεκεμβρίου 1991, ο Κίρο Γκλιγκόροφ απέστειλε επιστολή προς τους ηγέτες των κρατών προκειμένου να επιτύχει τη διεθνή αναγνώριση της χώρας του, ενώ μία ημέρα αργότερα, η Αθήνα εξέδωσε ανακοίνωση, σύμφωνα με την οποία για να αναγνωρίσει το νέο γειτονικό της κράτος θα πρέπει να πληρούνται οι εξής όροι³⁶:

- α. Αλλαγή του ονόματος και μη χρήση του όρου «Μακεδονία».
- β. Η νέα κυβέρνηση να διευκρινίσει ότι δεν έχει επεκτατικές εδαφικές βλέψεις εις βάρος της Ελλάδας.
- γ. Τα Σκόπια να αναγνωρίσουν την μη ύπαρξη "Μακεδονικής μειονότητας" στην Ελλάδα.

Οι ανωτέρω όροι απορρίφθηκαν από την πλευρά των Σκοπίων, ενώ η κυβέρνηση της γείτονος επιδόθηκε σε έναν αγώνα προκειμένου να επιτύχει την αναγνώρισή της από ολοένα και περισσότερες χώρες, με το όνομα «Δημοκρατία της Μακεδονίας». Σημειωτέον ότι η πρώτη χώρα που προέβη σε μία τέτοια ενέργεια ήταν η Βουλγαρία.

Καθοριστικό σημείο στη μετέπειτα εξέλιξη του Μακεδονικού Ζητήματος αποτέλεσε η 16^η Δεκεμβρίου 1991, ημέρα κατά την οποία πραγματοποιήθηκε το Συμβούλιο των Υπουργών Εξωτερικών της ΕΟΚ, σηματοδότησε την οριστική πλέον διάλυση της Ομοσπονδιακής Δημοκρατίας της Γιουγκοσλαβίας και κατόπιν πρωτοβουλίας του Γερμανού Υπουργού Εξωτερικών υιοθετήθηκαν από κοινού οι προϋποθέσεις που θα έπρεπε να πληρούν τα

³³ Λυγερός Σταύρος, *Εν Ονόματι της Μακεδονίας*, οπ.π. σ.65

³⁴ Για τα αμφισβητούμενα άρθρα του Συντάγματος της Π.Γ.Δ.Μ., Βαληνάκης Γιάννης – Ντάλης Σωτήρης (Επιμέλεια), *Το Ζήτημα των Σκοπίων*, οπ.π. σ.48-50

³⁵ Λυγερός Σταύρος, *Εν Ονόματι της Μακεδονίας*, οπ.π. σ.67

³⁶ Τζιαμπήρης Αριστοτέλης, *Διεθνείς Σχέσεις και Μακεδονικό Ζήτημα*, ΕΛΙΑΜΕΠ, οπ.π. σ.50-51

επιμέρους Ομόσπονδα κρατίδια, συμπεριλαμβανομένης και της ΠΓΔΜ, προκείμενου να επιτύχουν την αναγνώρισή τους³⁷. Οι προϋποθέσεις αυτές συμφωνούσαν σε σημαντικό βαθμό με τις ελληνικές θέσεις και συγκεκριμένα απαιτούσαν «την υιοθέτηση συνταγματικών και πολιτικών εγγυήσεων ώστε να διασφαλιστεί ότι δεν υφίστανται εδαφικές βλέψεις-διεκδικήσεις εις βάρος κάποιας γειτονικής χώρας, μέλους της Κοινότητας, και τη μη διεξαγωγή προπαγάνδας εις βάρος γειτονικού κράτους – μέλους, συμπεριλαμβανομένης της χρήσης ονόματος που περιλαμβάνει εδαφικές διεκδικήσεις»³⁸.

Η Αθήνα καλωσόρισε την απόφαση, η οποία ερμηνεύτηκε ως μία πολύ μεγάλη ελληνική επιτυχία, με σύμφωνη και τη γνώμη της αντιπολίτευσης³⁹. Τις επόμενες εβδομάδες η κυβέρνηση των Σκοπίων προέβη σε ορισμένες τροποποιήσεις στο Σύνταγμα της χώρας, το καίριο όμως ζήτημα του ονόματος παραβλέφθηκε⁴⁰, καθώς η εν λόγω απόφαση ερμηνεύτηκε από τη γείτονα χώρα περισσότερο ως προσπάθεια αναζήτησης συμβιβαστικής λύσης, παρά ως δέσμευση⁴¹.

2.2 Η στάση της Αθήνας

Η ελληνική πλευρά αντέδρασε έντονα δεδομένου ότι δημιουργούνταν ένα νέο κράτος στην "γειτονιά" της, το οποίο οικειοποιούνταν το όνομα της ομώνυμης περιοχής της Ελλάδας με την οποία επιπλέον συνόρευε. Η πράξη αυτή θεωρήθηκε ως ξεκάθαρη αμφισβήτηση της ελληνικής κυριαρχίας και ως ενέργεια που υπονόμει την ειρήνη και την ευρύτερη ασφάλεια της περιοχής. Από τις πρώτες ενέργειες της τότε ελληνικής κυβέρνησης ήταν η αποστολή μίας μακροσκελούς επιστολής του Υπουργού Εξωτερικών, Αντώνη Σαμαρά, προς τους έντεκα Υπουργούς Εξωτερικών της Ε.Ε. και μίας ακόμα επιστολής από τον Πρόεδρο της Δημοκρατίας, Κωνσταντίνο Καραμανλή, προς τους ηγέτες των χωρών της Ε.Ε.⁴² Στις επιστολές αυτές, ο Υπουργός Εξωτερικών έθετε ζήτημα ασφάλειας της Ελλάδας από το κλίμα που διαμορφωνόταν στην περιοχή, ενώ ο Πρόεδρος της Δημοκρατίας, τονίζοντας τη Μακεδονική καταγωγή του, με

³⁷ Οπ.π. σ.51

³⁸ Kofos Evangelos, Greece's Macedonian Adventure: The Controversy over FYROM's Independence and Recognition, p.5

³⁹ Λυγερός Σταύρος, *Εν Ονόματι της Μακεδονίας*, οπ.π. σ.86

⁴⁰ Kofos Evangelos οπ.π.

⁴¹ Λυγερός Σταύρος, *Εν Ονόματι της Μακεδονίας*, οπ.π. σ.86

⁴² Για τις δύο επιστολές, Βαληνάκης Γιάννης – Ντάλης Σωτήρης (Επιμέλεια), *Το Ζήτημα των Σκοπίων*, οπ.π. σ.63-64 και 72-82.

χρήση ιστορικών και πολιτισμικών στοιχείων επιχειρηματολογούσε κατά της αναγνώρισης του νέου κράτους, αν δε συμμορφωνόταν με την απόφαση της 16^{ης} Δεκεμβρίου 1991⁴³.

Η επίσημη ελληνική στάση ήρθε διά στόματος του τότε Υπουργού Εξωτερικών Αντώνη Σαμαρά, τον Αύγουστο του 1991, ο οποίος ξεκαθάρισε ότι η Αθήνα δεν θα αναγνώριζε ποτέ κράτος που θα χρησιμοποιούσε στην ονομασία του τον όρο Μακεδονία. Η δήλωσή του, όμως, αυτή δεν ταυτιζόταν με την άποψη του τότε πρωθυπουργού Κωνσταντίνου Μητσοτάκη, ο οποίος έδινε ιδιαίτερη βαρύτητα στην εγκατάλειψη των εδαφικών και μειονοτικών διεκδικήσεων από πλευράς των Σκοπίων, ενώ άφηνε ανοιχτό το ζήτημα της αναγνώρισης. Πολλοί ήταν, εξάλλου, οι πολιτικοί και οι ακαδημαϊκοί που υποστήριζαν ότι συνέφερε περισσότερο τη χώρα μας να αναγνωρίσει το μικρό και αδύναμο κράτος των Σκοπίων, προκειμένου να αποτραπεί η δημιουργία της Μεγάλης Σερβίας, της Μεγάλης Βουλγαρίας ή της Μεγάλης Αλβανίας⁴⁴.

Στις 18 Φεβρουαρίου 1992 πραγματοποιήθηκε Σύσκεψη πολιτικών Αρχηγών⁴⁵, υπό την Προεδρία του Προέδρου της Δημοκρατίας, Κωνσταντίνου Καραμανλή, με την παρουσία του Υπουργού Εξωτερικών Αντώνη Σαμαρά. Στη Σύσκεψη αναλύθηκε η κατάσταση στην οποία βρισκόταν η χώρα, διαπιστώθηκε σύγκλιση απόψεων σε ορισμένα θέματα και διαφορές σε άλλα, και κρίθηκε σκόπιμη η χάραξη κοινής στρατηγικής επί των σοβαρών εθνικών θεμάτων. Στις 13 Απριλίου 1992 πραγματοποιήθηκε νέα Σύσκεψη πολιτικών Αρχηγών, στην οποία παρουσιάστηκε από τον Αντώνη Σαμαρά υπόμνημα επτά σημείων⁴⁶ και στην οποία αποφασίστηκε η τήρηση της ενιαίας πολιτικής θέσης της μη αναγνώρισης του κράτους των Σκοπίων αν δεν παραιτηθούν από τη χρήση του ονόματος Μακεδονία⁴⁷. Σημειωτέον, ότι η άποψη αυτή δεν υιοθετήθηκε από τη Γενική Γραμματέα του Κ.Κ.Ε., Αλέκα Παπαρήγα, η οποία δήλωσε ότι διαφωνεί με τον τρόπο αντιμετώπισης του ζητήματος⁴⁸.

Στη δεύτερη Σύσκεψη, προτάθηκε επιπλέον από τον Αντώνη Σαμαρά η επιβολή σκληρών μέτρων στα Σκόπια, ένα εκ των οποίων ήταν και το κλείσιμο των συνόρων με την Π.Γ.Δ.Μ. Η πρόταση αυτή, όμως, απορρίφθηκε από όλους τους πολιτικούς αρχηγούς,

⁴³ Κωφός Ευάγγελος – Βλασιδής Βλάσης (Επιμέλεια), *Αθήνα – Σκόπια, Η επτάχρονη συμβίωση (1995-2002)*, οπ.π. σ.158-159

⁴⁴ Οπ.π. σ.82-83

⁴⁵ Για το κοινό ανακοινωθέν της Σύσκεψης, Βαληνάκης Γιάννης – Ντάλης Σωτήρης (Επιμέλεια), *Το Ζήτημα των Σκοπίων*, οπ.π. σ.85-86

⁴⁶ Για τα κυριότερα σημεία του υπομνήματος, Λυγερός Σταύρος, *Εν Ονόματι της Μακεδονίας*, οπ.π. σ.99-100

⁴⁷ Για το κοινό ανακοινωθέν της Σύσκεψης, Βαληνάκης Γιάννης – Ντάλης Σωτήρης (Επιμέλεια), *Το Ζήτημα των Σκοπίων*, οπ.π. σ.93

⁴⁸ Οπ.π.

συμπεριλαμβανομένου του Κωνσταντίνου Μητσοτάκη, με εξαίρεση τον Ανδρέα Παπανδρέου που τάχθηκε υπέρ «της χρησιμοποίησης όλων των όπλων που έχει στη φαρέτρα της η Ελλάδα»⁴⁹. Αμέσως μετά τη σύσκεψη, ο Κωνσταντίνος Μητσοτάκης, παρά το γεγονός ότι είχε ήδη αποδεχτεί την πρόταση του Αντώνη Σαμαρά για μη χρήση του ονόματος Μακεδονία από τη γείτονα, τον απομάκρυνε από τη θέση του Υπουργού Εξωτερικών, θέση την οποία ανέλαβε ο ίδιος, ενώ τη θέση του Υφυπουργού ανέλαβε ο Ιωάννης Τζούνης.

Ένα ακόμη γεγονός που επηρέασε την ελληνική στάση στο ζήτημα ήταν το παλλαϊκό συλλαλητήριο που πραγματοποιήθηκε στη Θεσσαλονίκη, στις 14 Φεβρουαρίου 1992, κατά το οποίο χιλιάδες πολίτες της Βόρειας Ελλάδας εξέφρασαν την ευαισθητοποίησή τους στο Μακεδονικό Ζήτημα και την εναντίωσή τους στη στάση και την προπαγάνδα της Π.Γ.Δ.Μ. Το συλλαλητήριο τελείωσε με την ανάγνωση και την αποδοχή ενός ψηφίσματος που καλούσε την Κυβέρνηση να μην αναγνωρίσει το κράτος των Σκοπίων με ονομασία που θα περιλαμβάνει τη λέξη Μακεδονία⁵⁰.

Αυτή η ταύτιση που σημειώθηκε στην κοινή γνώμη, (όπως αυτή εκφράστηκε στο συλλαλητήριο της Θεσσαλονίκης) και στην πολιτική ηγεσία (όπως εκφράστηκε στο Συμβούλιο πολιτικών Αρχηγών) συντέλεσε στη διαμόρφωση της βασικής εθνικής θέσης και στην οριοθέτηση της «κόκκινης γραμμής» κατά τις διαπραγματεύσεις για το ζήτημα του ονόματος, παρέμεινε σταθερή μέχρι το 1995 και εκφράστηκε με ποικίλους τρόπους, όπως: απόρριψη μεσολαβητικών προσπαθειών για επίλυση του ζητήματος του ονόματος, οικονομικό εμπάργκο στα Σκόπια, μαζικά συλλαλητήρια σε Αθήνα και Θεσσαλονίκη κ.α.⁵¹

2.3 Οι διεθνείς προσπάθειες για επίλυση του ζητήματος

2.3.1 Η επιτροπή Μπαντεντέρ

Η Επιτροπή διαιτησίας της Διάσκεψης για τη Γιουγκοσλαβία (γνωστή και ως επιτροπή Μπαντεντέρ) ιδρύθηκε το 1991 προκειμένου να παρέχει "διαιτησία" στις Γιουγκοσλαβικές αρχές, δεδομένης της επικείμενης διάλυσης της χώρας. Πρόεδρος της επιτροπής ήταν ο πρόεδρος του γαλλικού Συνταγματικού Συμβουλίου, Ρομπέρ Μπαντεντέρ, ενώ επιπλέον στην επιτροπή μετείχαν εκπρόσωποι από την Γερμανία, την Ιταλία, την Ισπανία και το Βέλγιο.

⁴⁹ Λυγερός Σταύρος, *Εν Ονόματι της Μακεδονίας*, οπ.π. σ.101

⁵⁰ Τζιαμπήρης Αριστοτέλης, *Διεθνείς Σχέσεις και Μακεδονικό Ζήτημα*, ΕΛΙΑΜΕΠ, οπ.π. σ.70

⁵¹ Οπ.π. σ.71-72

Η επιτροπή Μπαντεντέρ, στις 15 Ιανουαρίου 1992, εξέδωσε το πόρισμά της⁵² σύμφωνα με το οποίο θεωρούσε ότι, για την περίπτωση των Σκοπίων πληρούνταν οι απαραίτητες προϋποθέσεις που είχαν τεθεί από την Ευρωπαϊκή Κοινότητα, στις 16 Οκτωβρίου 1991, και ως εκ τούτου η χώρα θα μπορούσε να αναγνωριστεί με το όνομα «Μακεδονία». Το σημαντικό ήταν ότι η επιτροπή είχε κρίνει ικανοποιητικές τις συνταγματικές τροποποιήσεις της γείτονος, θεώρησε ότι η ΠΓΔΜ δεν είχε εδαφικές βλέψεις και διεκδικήσεις εις βάρος γειτονικών κρατών και συνεπώς «η χρήση του ονόματος Μακεδονία δε θα μπορούσε να υπαινίσσεται καμία εδαφική διεκδίκηση έναντι άλλου κράτους»⁵³.

Το πόρισμα της επιτροπής κατάφερε ένα σημαντικό πλήγμα στα ελληνικά επιχειρήματα και παρά το γεγονός ότι δεν είχε δεσμευτικό χαρακτήρα⁵⁴, προκάλεσε την έντονη αντίδραση της ελληνικής πλευράς, η οποία πιστή και σταθερή στη στάση της ότι το όνομα «Μακεδονία» ήταν άρρηκτα συνδεδεμένο με μία συγκεκριμένη πολιτισμική και ιστορική κληρονομιά της χώρας, όπως ήταν αναμενόμενο, το αμφισβήτησε. Ο κίνδυνος, βέβαια, που είχε δημιουργηθεί ήταν ότι η αντίπαλη πλευρά είχε πλέον στη φαρέτρα της ένα πολύ καλό επιχείρημα, προκειμένου να εξασφαλίσει την αναγνώρισή της, ενώ και άλλες ευρωπαϊκές χώρες θα μπορούσαν να το χρησιμοποιήσουν ως πρόσχημα προκειμένου να παρακάμψουν τους όρους που είχαν επιβληθεί με την απόφαση της 16^{ης} Οκτωβρίου 1991.

2.3.2 Το Πακέτο Πινέιρο

Ο Υπουργός Εξωτερικών της Πορτογαλίας, Ζοάο Ντε Ντέους Πινέιρο, την περίοδο προεδρίας της χώρας του στην Ευρωπαϊκή Ένωση, κλήθηκε να παρουσιάσει ένα σχέδιο που θα επίλυε το ζήτημα της ονομασίας των Σκοπίων. Ο Ζοάο Ντε Ντέους Πινέιρο συνέταξε δύο σχέδια όπου το ένα κατοχύρωνε τα υφιστάμενα σύνορα των δύο χωρών και το δεύτερο αφορούσε στο ζήτημα της εχθρικής προπαγάνδας⁵⁵.

Το επονομαζόμενο "Πακέτο Πινέιρο" παρουσιάστηκε την 1^η Απριλίου του 1992 και περιείχε την πρόταση της ονομασίας «Νέα Μακεδονία», συνοδευόμενο από ένα πακέτο στήριξης του

⁵² Για την πλήρη και λεπτομερή γνωμοδότηση της επιτροπής, Βαληνάκης Γιάννης – Ντάλης Σωτήρης (Επιμέλεια), *Το Ζήτημα των Σκοπίων*, ο.π. σ.65-71

⁵³ Βαληνάκης Γιάννης – Ντάλης Σωτήρης (Επιμέλεια), *Το Ζήτημα των Σκοπίων*, ο.π. σ.71

⁵⁴ Λυγερός Σταύρος, *Εν Ονόματι της Μακεδονίας*, ο.π. σ.87

⁵⁵ Kofos Evangelos, *Οπ.π. p. 5*

νέου αυτού κράτους από την ΕΕ⁵⁶. Τα κυριότερα σημεία που περιελάμβανε το εν λόγω "πακέτο", ήταν τα κάτωθι⁵⁷:

α) Τροποποίηση του Συντάγματος των Σκοπίων ώστε να απαλειφθούν σημεία με αλτρωτικές διεκδικήσεις εις βάρος της Ελλάδας.

β) Επίσημη διακήρυξη της γείτονος ότι δεν υφίσταται στη χώρα μας "Μακεδονική μειονότητα".

γ) Δινόταν η δυνατότητα στην Ελλάδα να ελέγχει τις οικονομικές σχέσεις ΕΕ – Σκοπίων.

δ) Εγγυήσεις τόσο της ΕΕ όσο και των ΗΠΑ για τη διασφάλιση του υφιστάμενου καθεστώτος των συνόρων.

ε) Η ονομασία του νέου κράτους θα ήταν «New Macedonia⁵⁸».

Σύμφωνα με συνέντευξη που παραχώρησε ο Ζοάο Ντε Ντέους Πινέιρο, η πρόταση αποσκοπούσε στην παροχή βοήθειας και στην ανάπτυξη σχέσεων μεταξύ Σκοπίων και Ευρωπαϊκής Ένωσης, με βασικό πυλώνα της συνεργασίας αυτής, την Ελλάδα. Η Ελλάδα, δηλαδή, έβγαине κερδισμένη αφού ενισχύονταν η θέση της στην περιοχή, ενώ στον αντίποδα τα Σκόπια γινόταν αποδέκτες μίας σημαντικής βοήθειας από την ΕΕ⁵⁹.

Και οι δύο πλευρές φάνηκε ότι συμφωνούσαν με τη λύση που τους προτείνονταν, παρά το γεγονός ότι εν τέλει το σχέδιο απορρίφθηκε. Από πλευράς Σκοπίων, το θετικό ήταν η δήλωση του Προέδρου της χώρας για μη ύπαρξη στην Ελλάδα "μακεδονικής μειονότητας". Πέρα απ' αυτό, όμως, καμία επίσημη ενέργεια δεν επιβεβαίωνε την πρόθεση αποδοχής του πακέτου από τη γείτονα, ίσως γιατί περίμεναν και την κίνηση της Αθήνας, η οποία δεσμευόταν από την απόφαση του Συμβουλίου των πολιτικών αρχηγών. Η τελική απόρριψη του Πακέτου Πινέιρο από την ελληνική πλευρά, έδωσε τη δυνατότητα στα Σκόπια να μιλούν εκ του ασφαλούς πλέον για μία μοναδική ευκαιρία που απώλεσε η Αθήνα για επίτευξη Συμφωνίας⁶⁰.

⁵⁶ *Νέα Μακεδονία όπως λέμε Νέα Υόρκη*, Συνέντευξη του Ζοάο Ντε Ντέους Πινέιρο στον Κωνσταντίνο Καλλέργη, www.kathimerini.gr, 23-12-2007, Πρόσβαση 6-12-2021

⁵⁷ Λυγερός Σταύρος, *Εν Ονόματι της Μακεδονίας*, οπ.π. σ.102-103

⁵⁸ Βαληνάκης Γιάννης – Ντάλης Σωτήρης (Επιμέλεια), *Το Ζήτημα των Σκοπίων*, οπ.π. σ.87

⁵⁹ *Νέα Μακεδονία όπως λέμε Νέα Υόρκη*, Οπ.π.

⁶⁰ Λυγερός Σταύρος, *Εν Ονόματι της Μακεδονίας*, οπ.π. σ.104

2.3.3 Η Σύνοδος του Γκιμαράες

Έτσι, λοιπόν, η διαμάχη για την επίλυση του ονοματολογικού ζητήματος συνεχίστηκε και κατά τη Σύσκεψη που πραγματοποιήθηκε στις 2 Μαΐου 1992, στην πόλη όπου «γεννήθηκε» η Πορτογαλία⁶¹, στο Γκιμαράες. Στη σύνοδο αυτή, οι Υπουργοί Εξωτερικών των χωρών της ΕΟΚ εξέφρασαν την επιθυμία τους να αναγνωρίσουν την πρώην Σοσιαλιστική Δημοκρατία της Μακεδονίας ως ανεξάρτητο και κυρίαρχο κράτος υπό την προϋπόθεση, όμως, ότι η ονομασία θα γινόταν αποδεκτή και από τις δύο πλευρές⁶². Αξιοσημείωτη ήταν η πρόταση του Γερμανού Υπουργού Εξωτερικών, Χανς-Ντίτριχ Γκένσερ, ο οποίος πρότεινε το όνομα "Δημοκρατία των Σκοπίων", πρόταση όμως που απορρίφθηκε τόσο από την Ιταλία όσο και από τη Γαλλία, αφού υποστήριζαν ότι δεν ήταν στη δικαιοδοσία της ΕΟΚ να "βαφτίσει" ένα νέο κράτος⁶³. Έτσι, λοιπόν, η απόφαση του Γκιμαράες ήταν ουσιαστικά μία παρότρυνση προς τις δύο πλευρές για προσπάθεια εύρεσης μίας κοινής αποδεκτής λύσης.

2.3.4 Η Σύνοδος κορυφής της Λισαβόνας

Στο μεταξύ, η πίεση των Ευρωπαίων Εταίρων προς την Αθήνα, για έναρξη διαπραγματεύσεων με τα Σκόπια, αυξανόταν, καθώς η Ε.Ε. επιθυμούσε την άμεση διευθέτηση της Γιουγκοσλαβικής κρίσης. Στις 15 Ιουνίου 1992, ενόψει της Συνόδου κορυφής στη Λισαβόνας, ο Κωνσταντίνος Μητσοτάκης εξέφρασε αρχικά ανεπίσημα την πρόταση της διπλής ονομασίας, πρόταση η οποία λίγες ημέρες αργότερα αποτέλεσε και την επίσημη ελληνική θέση⁶⁴. Έτσι, σε επιστολή⁶⁵ που απέστειλε ο Έλληνας πρωθυπουργός προς τους λοιπούς ηγέτες των κρατών της Ε.Ε. πρότεινε τις εξής δύο λύσεις⁶⁶:

- 1) Την αναγνώριση από την ΕΟΚ των Σκοπίων, με όποιο όνομα επιλέξει η γείτονος, αρκεί αυτό να μην περιλαμβάνει τον όρο «Μακεδονία».
- 2) Την αναγνώριση των Σκοπίων με όνομα επιλογής τους, δίχως τον όρο «Μακεδονία», παρέχοντάς τους όμως τη δυνατότητα να αυτοαποκαλούνται στο εσωτερικό της χώρας με όποιο όνομα επιθυμούν.

⁶¹ *Νέα Μακεδονία όπως λέμε Νέα Υόρκη*, Οπ.π.

⁶² Για την Απόφαση Γκιμαράες, Βαληνάκης Γιάννης – Ντάλης Σωτήρης (Επιμέλεια), *Το Ζήτημα των Σκοπίων*, οπ.π. σ.94

⁶³ Λυγερός Σταύρος, *Εν Ονόματι της Μακεδονίας*, οπ.π. σ.105

⁶⁴ Οπ.π. σ.110

⁶⁵ Για την επιστολή, Γιάννης – Ντάλης Σωτήρης (Επιμέλεια), *Το Ζήτημα των Σκοπίων*, οπ.π. σ.97-99

⁶⁶ Οπ.π.

Στη Σύνοδο κορυφής που έλαβε χώρα στη Λισαβόνα στις 26 – 27 Ιουνίου 1992, οι Ευρωπαίοι ηγέτες προσέγγισαν αρκετά τις ελληνικές θέσεις, αφού το Ευρωπαϊκό Συμβούλιο, με την απόφαση που εξέδωσε⁶⁷, εξέφρασε αφενός την επιθυμία του να αναγνωρίσει τα Σκόπια ως ανεξάρτητο κράτος, σύμφωνα όμως με τα υφιστάμενα σύνορα και με ονομασία που δε θα περιλαμβάνει τον όρο Μακεδονία. Σημαντικό ρόλο στην απόφαση αυτή πιθανότατα να έπαιξε και η προ ολίγων ημερών δήλωση του Κωνσταντίνου Μητσοτάκη για αποδοχή διπλής ονομασίας από τη γείτονα (παρά το γεγονός ότι στην απόφαση της Λισαβόνας δε γινόταν αναφορά σε χρήση διπλής ονομασίας), γεγονός που επιβεβαιώθηκε από νέα δήλωση του ίδιου αμέσως μετά τη Σύνοδο κορυφής: *«Θα διευκολύνουμε αυτό το νέο κράτος να αποδεχθεί τη λογική λύση που σήμερα η Ελλάδα προτείνει. Να αναγνωρισθεί από τα κράτη και εις τα Ηνωμένα Έθνη και σ' όλους τους διεθνείς οργανισμούς να έχει το επίσημο όνομα που δε θα έχει τη λέξη Μακεδονία. Και φυσικά στο εσωτερικό μπορούν να χρησιμοποιούν, όπως χρησιμοποιούν άλλωστε και τώρα, όποιο όνομα θέλουν»*⁶⁸. Η ΠΓΔΜ, με διακήρυξή της⁶⁹, απέρριψε και αντέδρασε στην απόφαση της Συνόδου της Λισαβόνας. Επικαλούμενα και την απόφαση της επιτροπής Μπαντεντέρ, τα Σκόπια εξέφρασαν και πάλι την άποψη ότι η μη αναγνώρισή τους με την ονομασία "Μακεδονία" και η μη αναγνώριση του "Μακεδονικού λαού", συνεπάγεται αμφισβήτηση εθνικής κυριαρχίας και μπορεί να επηρεάσει αρνητικά τη σταθερότητα και την ανάπτυξη στην περιοχή.

2.3.5 Η έκθεση του πρέσβη Ρόμπιν Ο' Νηλ

Κατά την περίοδο της Βρετανικής προεδρίας στην Ευρωπαϊκή Κοινότητα, πραγματοποιήθηκε μία νέα προσπάθεια προκειμένου οι δύο πλευρές να καταλήξουν σε συμφωνία. Ο πρέσβης Ρόμπιν Ο' Νηλ, τον Δεκέμβριο του 1992, έχοντας τον ρόλο του αντιπροσώπου ανάμεσα στα κράτη-μέλη της Κοινότητας και στην ΠΓΔΜ, κατέθεσε την πρότασή του τόσο στη Σύνοδο κορυφής του Εδιμβούργου όσο και στον Ο.Η.Ε. Στην έκθεση αυτή⁷⁰ αναφερόταν ότι, η κυβέρνηση της ΠΓΔΜ ήταν πρόθυμη *«Να αλλάξει το όνομά της σε "Δημοκρατία της Μακεδονίας" (Σκόπια) που θα χρησιμοποιείται σε όλους τους διεθνείς οργανισμούς και στις*

⁶⁷ Για την απόφαση του Συμβουλίου, Βαλνιάκης Γιάννης – Ντάλης Σωτήρης (Επιμέλεια), *Το Ζήτημα των Σκοπίων*, ο.π. σ.100-102

⁶⁸ Λυγερός Σταύρος, *Εν Ονόματι της Μακεδονίας*, ο.π. σ.112-113

⁶⁹ Για τη διακήρυξη, Βαλνιάκης Γιάννης – Ντάλης Σωτήρης (Επιμέλεια), *Το Ζήτημα των Σκοπίων*, ο.π. σ.103-105

⁷⁰ Αναλυτικά η έκθεση, Βαλνιάκης Γιάννης – Ντάλης Σωτήρης (Επιμέλεια), *Το Ζήτημα των Σκοπίων*, ο.π. σ.111-122

διεθνείς σχέσεις⁷¹». Όπως ήταν αναμενόμενο, η πρόταση αυτή δεν κρίθηκε αντικειμενική από την Αθήνα και απορρίφθηκε⁷².

2.3.6 Η πρόταση του Σάιρους Βανς και του Λόρδου Όουεν

Μία τελευταία προσπάθεια για επίλυση της διαφοράς των δύο χωρών, το χρονικό διάστημα 1992-1995, πραγματοποιήθηκε από τους μεσολαβητές του ΟΗΕ, Σάιρους Βανς και Λόρδο Όουεν. Οι δυο τους, τον Μάιο του 1993, πρότειναν ένα σχέδιο που περιελάμβανε μέτρα οικοδόμησης εμπιστοσύνης και καλής γειτονίας ανάμεσα στις δύο χώρες και κάλυπτε όλα τα ζητήματα που αποτελούσαν πεδίο αντιπαράθεσης, συμπεριλαμβανομένου και αυτό του ονόματος⁷³. Αναφορικά, λοιπόν, με το ζήτημα του ονόματος, το σχέδιο προέβλεπε την αναγνώριση της γείτονος με την ονομασία "*Nova Makedonija*". Η πρόταση ήταν ίδια με αυτήν του πακέτου "Πινέρο", με τη διαφορά, όμως, ότι η ονομασία αυτή ήταν στη σλαβική της εκδοχή, αποκόπτοντάς την έτσι εντελώς από οποιοδήποτε ελληνικό στοιχείο. Ωστόσο, η πρόταση αυτή δε συμβάδιζε με τη θέση της Αθήνας για μη χρήση του όρου "Μακεδονία" και έτσι η κυβέρνηση Μητσοτάκη την απέρριψε.

2.4 Η προσχώρηση της ΠΓΔΜ στον ΟΗΕ

Εξέλιξη σταθμός για την πορεία των σχέσεων των δύο χωρών και για το ζήτημα του ονόματος, αποτέλεσε η εισδοχή της ΠΓΔΜ στον ΟΗΕ, τον Απρίλιο του 1993⁷⁴. Καθοριστικό ρόλο για να συμβεί κάτι τέτοιο διαδραμάτισε ο αμερικανικός παράγοντας που επιθυμούσε διακαώς την ένταξη των Σκοπίων στον Οργανισμό⁷⁵. Το ζήτημα που εγείρονταν ήταν το όνομα με το οποίο θα εντάσσονταν. Η Ε.Ε. από την πλευρά της προωθούσε ένταξη με την προσωρινή ονομασία Πρώην Γιουγκοσλαβική Δημοκρατία της Μακεδονίας (*FYROM*), ενώ ο πρόεδρος Μιττερνάν ήταν αυτός που προώθησε τη λύση της διαιτησίας, πρόταση που εντέλει αποδέχθηκαν τόσο η Αθήνα όσο και τα Σκόπια⁷⁶. Με τον τρόπο αυτό η ελληνική πλευρά φάνηκε να αποδέχεται τη χρήση του όρου «Μακεδονία» στην ονομασία της γείτονος, καθώς ήταν εξαιρετικά δύσκολο για

⁷¹ Οπ.π.

⁷² Τζιαμπίρης Αριστοτέλης, *Διεθνείς Σχέσεις και Μακεδονικό Ζήτημα*, ΕΛΙΑΜΕΠ, οπ.π. σ.67

⁷³ Αναλυτικά η πρότασή τους, Βαληνάκης Γιάννης – Ντάλης Σωτήρης (Επιμέλεια), *Το Ζήτημα των Σκοπίων*, οπ.π. σ.152-161

⁷⁴ Χατζηδημητρίου Δημήτρης Η., *Ελλάδα – ΠΓΔΜ: Το χρονικό μιας διένεξης που μετρά 27 χρόνια*, οπ.π.

⁷⁵ Ο Λόρενς Ιγκλμπέργκερ επιθυμούσε τη δημιουργία τετελεσμένου με το όνομα «Δημοκρατία της Μακεδονίας» πριν αναλάβει ο Μπιλ Κλίντον τα καθήκοντά του ως Πρόεδρος των ΗΠΑ, δεδομένου ότι ο τελευταίος είχε ταχθεί δημοσίως υπέρ των ελληνικών θέσεων. Λυγερός Σταύρος, *Εν Ονόματι της Μακεδονίας*, οπ.π. σ.148

⁷⁶ Οπ.π. σ.150

τη διεθνή διαιτησία, στην προσπάθεια εξεύρεσης μίας δίκαιας και αποδεκτής λύσης, να εξαιρέσει εντελώς τον όρο αυτό από την πρότασή της.

Καθοριστικό ρόλο φαίνεται να έπαιξε και η κίνηση του Κίρο Γκλιγκόροφ να επιλέξει την τοποθέτηση στη σημαία της χώρας του Ήλιου της Βεργίνας. Έτσι, λοιπόν, κατά τη διεξαγωγή των διαπραγματεύσεων για την ένταξη της χώρας στον Ο.Η.Ε. αποδέχθηκε ως κίνηση υποχώρησης να αποσύρει τη σημαία, αφήνοντας όμως στο απυρόβλητο, αυτό για το οποίο μάχονταν τόσο καιρό, το όνομα. Στις 7 Απριλίου 1993, το Συμβούλιο Ασφαλείας του ΟΗΕ, με την απόφαση 817/1993⁷⁷, συνέστησε στη Γενική Συνέλευση του ΟΗΕ να γίνει δεκτή η είσοδος της γείτονος στον Οργανισμό με την προσωρινή ονομασία *FYROM*. Έτσι, στις 8 Απριλίου 1993, η Γενική Συνέλευση του ΟΗΕ, με την απόφαση 47/225⁷⁸, έκανε δεκτή τη σύσταση του ΣΑ/ΟΗΕ και τα Σκόπια έγιναν το 181^ο μέλος του ΟΗΕ.

Στις εκλογές που ακολούθησαν, το Φθινόπωρο του ίδιου έτους, η κυβέρνηση Μητσοτάκη ηττήθηκε δίνοντας έτσι τη σκυτάλη της εξουσίας στον Ανδρέα Παπανδρέου.

2.5 Τα οικονομικά μέτρα εις βάρος της ΠΓΔΜ

Ένα από τα χαρακτηριστικά της εξωτερικής πολιτικής της Ελλάδας απέναντι στην ΠΓΔΜ, την περίοδο 1992-1995, ήταν η επιβολή οικονομικών "σωφρονιστικών" μέτρων εις βάρος της, ως ένας επιπλέον μοχλός πίεσης. Την πρώτη φορά που εφαρμόστηκε οικονομικός αποκλεισμός ήταν τον Αύγουστο του 1992, επί πρωθυπουργίας Κωνσταντίνου Μητσοτάκη. Στις 21 Αυγούστου 1992, η κυβέρνηση Μητσοτάκη ανακοίνωσε ότι διακόπτει τη διέλευση πετρελαϊκών προϊόντων προς τα Σκόπια⁷⁹, επέβαλε δηλαδή ένα εμπάργκο πετρελαίου προς τη γειτονική χώρα⁸⁰. Παρά το γεγονός ότι η Βουλγαρία και η Τουρκία προσπάθησαν να καλύψουν το κενό και να μετριάσουν τον *στραγγαλισμό* της ΠΓΔΜ, απεδείχθη εντέλει ότι επρόκειτο για μία ενέργεια που δεν μπόρεσε να επιλύσει το πρόβλημα που είχε δημιουργηθεί στη χώρα. Όπως παραδέχθηκε, εξάλλου, ο Κίρο Γκλιγκόροφ, παρά το γεγονός ότι το εμπάργκο διήρκεσε μόλις λίγους μήνες (έως τον Δεκέμβριο του ίδιου έτους), προκάλεσε σοβαρές βλάβες στη χώρα⁸¹.

Το δεύτερο, και πιο σκληρό εμπάργκο, πραγματοποιήθηκε στις 16 Φεβρουαρίου 1994 από την κυβέρνηση Ανδρέα Παπανδρέου. Η ελληνική πλευρά προέβη στο κλείσιμο του Γενικού

⁷⁷ Για την απόφαση: Υπουργείο Εξωτερικών, *Το Ζήτημα του ονόματος της ΠΓΔΜ*, οπ.π.

⁷⁸ Για την απόφαση : https://www.mfa.gr/images/docs/fyrom/resolution_unga_225_1993.pdf

⁷⁹ Τζιαμπίρης Αριστοτέλης, *Διεθνείς Σχέσεις και Μακεδονικό Ζήτημα*, ΕΛΙΑΜΕΠ, οπ.π. σ.68

⁸⁰ Οπ.π.

⁸¹ Οπ.π.

Προξενείου στα Σκόπια και επιπλέον απαγόρευσε την χρήση του λιμανιού της Θεσσαλονίκης από την ΠΓΔΜ για διακίνηση εμπορευμάτων από και προς τη χώρα. Από τον εν λόγω

Εικόνα 1. Απόσπασμα από την εφημερίδα Καθημερινή, αναφορικά με το ελληνικό εμπάργκο στα Σκόπια

αποκλεισμό εξαιρέθηκαν για ανθρωπιστικούς λόγους, τα φάρμακα και τα τρόφιμα⁸². Όπως ήταν αναμενόμενο, η κίνηση αυτή της Αθήνας προκάλεσε αντιδράσεις τόσο στο εξωτερικό όσο και στο εσωτερικό της χώρας⁸³. Χαρακτηριστικό είναι εξάλλου το γεγονός ότι η Ευρωπαϊκή Επιτροπή προσέφυγε κατά της Ελλάδος στο ΔΕΚ⁸⁴ με αίτημα τη λήψη προσωρινών μέτρων ώστε να υποχρεωθεί η Ελλάδα να αναστείλει τα μέτρα που λήφθηκαν, στις 16 Φεβρουαρίου 1994, εις βάρος της ΠΓΔΜ, αίτημα που απορρίφθηκε από το Δικαστήριο.

Σκοπός, βέβαια, της Κυβέρνησης ήταν να αναδείξει τον σημαντικό ρόλο που διαδραματίζουν οι ομαλές σχέσεις ανάμεσα σε Ελλάδα και ΠΓΔΜ στην ομαλή λειτουργία και στην επιβίωση του γειτονικού κράτους και φυσικά να φέρει την Αθήνα σε θέση ισχύος ενόψει μίας νέας διαπραγμάτευσης⁸⁵. Χαρακτηριστικά είναι τα όσα αναφέρει ο Κίρο Γκλιγκόροφ στα απομνημονεύματά του ότι το εμπάργκο επηρέασε σε σημαντικό βαθμό την ομαλή λειτουργία της χώρας⁸⁶. Παρά την ελληνική πίεση, όμως, η στάση της ΠΓΔΜ απέναντι στο ζήτημα της ονομασίας δεν κάμφθηκε και ως εκ τούτου το εμπάργκο συνεχίστηκε έως την υπογραφή ανάμεσα στις δύο χώρες της *Ενδιάμεσης Συμφωνίας*, το 1995.

⁸² Οπ.π.

⁸³ Από τα υπόλοιπα ελληνικά κόμματα, Ν.Δ. και Πολιτική Άνοιξη στήριξαν την κυβέρνηση, ενώ ΚΚΕ και Συνασπισμός αντιτάχθηκαν στα μέτρα.

⁸⁴ Υπόθεση C-120/94, 29^{ης} Ιουνίου 1994

⁸⁵ Λυγερός Σταύρος, *En Onόματι της Μακεδονίας*, οπ.π. σ.188-189.

⁸⁶ Τζιαμπήρης Αριστοτέλης, *Διεθνείς Σχέσεις και Μακεδονικό Ζήτημα*, ΕΛΙΑΜΕΠ, οπ.π. σ.69

3. Από την Ενδιάμεση Συμφωνία στη Συμφωνία των Πρεσπών

3.1 Το περιεχόμενο της Ενδιάμεσης Συμφωνίας (1995)

Στις 13 Σεπτεμβρίου 1995 υπογράφηκε στη Νέα Υόρκη η *Ενδιάμεση Συμφωνία* ανάμεσα στην Ελλάδα και την ΠΓΔΜ. Τη Συμφωνία υπέγραψαν οι Υπουργοί Εξωτερικών των δύο χωρών, Κάρολος Παπούλιας και Στέβο Τσερβενκόφσκι αντίστοιχα, καθώς επίσης και ο Σάιρους Βανς, ως εκπρόσωπος του ΟΗΕ⁸⁷.

Εικόνα 2. Ο Έλληνας υπουργός Εξωτερικών Κάρολος Παπούλιας και ο εκπρόσωπος της ΠΓΔΜ Στέβο Τσερβενκόφσκι (δεξιά), μετά την υπογραφή της Ενδιάμεσης Συμφωνίας. Πηγή : naftemporiki.gr

Πρόκειται για την πρώτη διεθνή συνθήκη ανάμεσα στις δύο χώρες, ιδιαίτερης πολιτικής σημασίας, αφού μέσω αυτής τα δύο Συμβαλλόμενα μέρη εξέφραζαν την επιθυμία τους για βελτίωση των διμερών τους σχέσεων, πολιτικών και οικονομικών⁸⁸ ενώ ταυτόχρονα έθεταν τα θεμέλια και για την αναζήτηση μίας μελλοντικής μόνιμης λύσης.

Η Συμφωνία αποτελούνταν από 23 άρθρα⁸⁹ και αφορούσε κυρίως στην ανάπτυξη μέτρων οικοδόμησης εμπιστοσύνης, οικονομικών – εμπορικών και συμβατικών σχέσεων ανάμεσα σε Ελλάδα και ΠΓΔΜ. Η Συμφωνία, που έμεινε γνωστή και ως *μικρό πακέτο*, άφηνε εκτός το ζήτημα της ονομασίας της γειτόνος χώρας και είχε περισσότερο μεταβατικό χαρακτήρα έως την υπογραφή μίας οριστικής Συμφωνίας που θα περιελάμβανε και λύση στο ζήτημα του ονόματος. Όπως, εξάλλου, χαρακτηριστικά αναφέρεται στο Προοίμιο της Συμφωνίας, «*οι δύο πλευρές επιθυμούν να καταλήξουν σε ορισμένες ενδιάμεσες συμφωνίες, οι οποίες και θα αποτελέσουν τη*

⁸⁷ Κωφός Ευάγγελος – Βλασίδης Βλάσης (Επιμέλεια), *Αθήνα – Σκόπια, Η επτάχρονη συμβίωση (1995-2002)*, Εκδόσεις Παπαζήση, Αθήνα, 2003, σ.27

⁸⁸ Με την Υπογραφή της Ενδιάμεσης Συμφωνίας, η Ελλάδα όφειλε να άρει τον οικονομικό αποκλεισμό της ΠΓΔΜ

⁸⁹ Χατζηδημητρίου Δημήτρης Η., *Ελλάδα – πΓΔΜ: Το χρονικό μιας διένεξης που μετρά 27 χρόνια*, www.naftemporiki.gr, σπ.π.

βάση για τη διαπραγμάτευση μίας μόνιμης συμφωνίας»⁹⁰. Αξιοσημείωτο είναι το γεγονός ότι στο τελικό κείμενο της *Ενδιάμεσης Συμφωνίας* οι δύο χώρες δεν αναφέρονται με το όνομά τους αλλά ως «Πρώτο και Δεύτερο Συμβαλλόμενο Μέρος»⁹¹. Σημαντικό ρόλο σε αυτό έπαιξε η άρνηση της ΠΓΔΜ να αναλάβει διεθνή δέσμευση με όνομα διαφορετικό από αυτό με το οποίο είχε αυτοπροσδιοριστεί⁹³. Η Συμφωνία τέθηκε σε ισχύ 30 ημέρες μετά από την υπογραφή της, ήτοι στις 13 Οκτωβρίου 1995, θα παρέμενε σε ισχύ έως ότου αντικατασταθεί από μία οριστική Συμφωνία, ενώ έδινε τη δυνατότητα σε κάποια από τα Συμβαλλόμενα μέρη να αποσυρθεί με την συμπλήρωση επτά ετών από την υπογραφή της⁹⁴. Εδώ διαφαίνεται και η πρόθεση των δύο πλευρών να θέσουν τις βάσεις και να καταλήξουν μελλοντικά σε μία οριστική Συμφωνία, ενώ σε περίπτωση παρόδου της επταετίας και μη επίτευξης οριστικής Συμφωνίας, η Συμφωνία θα εξακολουθούσε να ισχύει αν κάποιο από τα δύο κράτη δεν εκδήλωνε την πρόθεσή του να αποσυρθεί από αυτήν.

Με την υπογραφή της *Ενδιάμεσης Συμφωνίας* η Ελλάδα αναγνώριζε την ΠΓΔΜ ως «κυρίαρχο και ανεξάρτητο κράτος» υπό προσωρινή ονομασία⁹⁵. Το γεγονός αυτό, βέβαια, δεν αποτελούσε προαπαιτούμενο για την υπόσταση του γειτονικού κράτους, δεδομένου ότι το υπόψη ζήτημα είχε ήδη επιλυθεί με την είσοδο της ΠΓΔΜ στον ΟΗΕ, αλλά επρόκειτο για μία πολιτική πράξη βαρύνουσας σημασίας λαμβάνοντας υπόψη την κατάσταση που επικρατούσε την εποχή εκείνη στην περιοχή των Βαλκανίων, αλλά και το γεγονός ότι η Ελλάδα ως οικονομικά και κοινωνικά αναπτυσσόμενη χώρα αποτελούσε, και αποτελεί ακόμα, πυλώνα σταθερότητας σε ένα ιδιαίτερα εύθραυστο Βαλκανικό περιβάλλον⁹⁶. Επιπλέον, η Ελλάδα, συμφώνησε να μην αντιταχθεί στη συμμετοχή ή στην αίτηση εισόδου της ΠΓΔΜ σε διεθνείς οργανισμούς, στους οποίους η ίδια ήταν μέλος, με την προϋπόθεση ότι, αναφορικά με την ονομασία, τηρούνταν τα προβλεπόμενα του Άρθρου 2 της απόφασης 817 (1993)⁹⁷ του Συμβουλίου Ασφαλείας⁹⁸.

Αναφορικά με το ζήτημα των αμοιβαίων εγγυήσεων, στη Συμφωνία γίνεται ξεκάθαρη αναφορά ότι καθένα από τα δύο Συμβαλλόμενα Μέρη οφείλει να σέβεται την ακεραιότητα, την εδαφική

⁹⁰ Interim Accord Between the Hellenic Republic and the FYROM, MK 950913

⁹¹ Οπ.π.

⁹² Ως «Πρώτο Μέρος» αναφερόταν η Ελλάδα και ως «Δεύτερο Μέρος» η ΠΓΔΜ

⁹³ Κωφός Ευάγγελος – Βλασιδής Βλάσης (Επιμέλεια), *Αθήνα – Σκόπια, Η επτάχρονη συμβίωση (1995-2002)*, σ.29

⁹⁴ Άρθρο 23 Ενδιάμεσης Συμφωνίας

⁹⁵ Άρθρο 1 Ενδιάμεσης Συμφωνίας

⁹⁶ Κωφός Ευάγγελος – Βλασιδής Βλάσης (Επιμέλεια), *Αθήνα – Σκόπια, Η επτάχρονη συμβίωση (1995-2002)*, σ.35

⁹⁷ Για την απόφαση : https://www.mfa.gr/images/docs/fyrom/resolution_unsc_817_1993.pdf

⁹⁸ Χατζηδημητρίου Δημήτρης Η., *Ελλάδα – ΠΓΔΜ: Το χρονικό μιας διένεξης που μετρά 27 χρόνια*, www.naftemporiki.gr, οπ.π

κυριαρχία και την ανεξαρτησία του άλλου Μέρους⁹⁹, ενώ σχετικά με την ΠΓΔΜ ορίζεται ξεκάθαρα ότι κανένα άρθρο του Συντάγματός της δεν θα πρέπει να ερμηνεύεται με τέτοιο τρόπο ώστε να αποτελεί τη βάση μελλοντικών εδαφικών διεκδικήσεων. Επιπλέον, η ΠΓΔΜ με την υπογραφή της *Ενδιάμεσης Συμφωνίας* δεσμευόταν ότι καμία συνταγματική της διάταξη δεν θα μπορούσε να ερμηνευθεί με τρόπο τέτοιο που να της επιτρέπει την παρέμβαση στα εσωτερικά άλλης χώρας (συμπεριλαμβανομένης της Ελλάδας), προκειμένου να προστατέψει πρόσωπα που δεν είναι πολίτες της. Όλα τα προαναφερθέντα αναφέρονται στο Άρθρο 6 της *Ενδιάμεσης Συμφωνίας*, το οποίο αποτρέπει την ΠΓΔΜ από οποιαδήποτε ενέργεια, εις βάρος της Ελλάδας, με αλτρωτική χροιά.

Τέλος, πολύ σημαντικά σημεία της Συμφωνίας αποτελούν η αφαίρεση του Ήλιου της Βεργίνας από τη σημαία της ΠΓΔΜ και τα λοιπά σύμβολά της, ενώ, από πλευράς Ελλάδος, η χώρα μας δεσμευόταν να άρει το *εμπάργκο* και άλλες συναφείς απαγορεύσεις που επηρέαζαν τη γειτόνο χώρα¹⁰⁰.

3.2 Η επίδραση της Ενδιάμεσης Συμφωνίας στις διμερείς σχέσεις των δύο χωρών

Η *Ενδιάμεση Συμφωνία* αποτελεί ουσιαστικά την έμπρακτη απόδειξη της επιθυμίας των δύο χωρών να αναπτύξουν διμερείς σχέσεις και να θέσουν τις βάσεις για ένα κλίμα ειρηνικών σχέσεων και για ανάπτυξη της οικονομικής συνεργασίας τους. Στο πλαίσιο αυτό, και με σκοπό τη σύναψη διπλωματικών σχέσεων, στο Άρθρο 1 της Συμφωνίας γίνεται αναφορά για την ίδρυση Γραφείου Συνδέσμου στα Σκόπια και την Αθήνα, από το Δεύτερο και το Πρώτο Συμβαλλόμενο Μέρος αντίστοιχα.

Το πρώτο θετικό επακόλουθο και το σημαντικό βήμα στη βελτίωση των σχέσεων Ελλάδας και ΠΓΔΜ, συνέπεια της *Ενδιάμεσης Συμφωνίας*, πραγματοποιήθηκε στις 27 Σεπτεμβρίου 1995, όταν, κατόπιν σχετικού αιτήματος της Ελλάδας, έγινε δεκτή η είσοδος της ΠΓΔΜ στο Συμβούλιο της Ευρώπης¹⁰¹. Ακολούθησε η άρση του ελληνικού βέτο για ένταξη της ΠΓΔΜ στον ΟΑΣΕ καθώς και η ένταξή της στο πρόγραμμα "Σύμπραξη για την Ειρήνη" του ΝΑΤΟ¹⁰². Οι σχέσεις της ΠΓΔΜ με την Ευρωπαϊκή Ένωση πέρασαν σε άλλο επίπεδο, ενώ τον Ιούνιο του

⁹⁹ Άρθρο 3 Ενδιάμεσης Συμφωνίας

¹⁰⁰ Λυγερός Σταύρος, *Εν Ονόματι της Μακεδονίας*, οπ.π. σ.210-211

¹⁰¹ Βαληνάκης Γιάννης – Ντάλης Σωτήρης (Επιμέλεια), *Το Ζήτημα των Σκοπίων*, οπ.π. σ.496

¹⁰² Οπ.π. σ.496-497

2000 αναγνωρίστηκε ως εν δυνάμει υποψήφια χώρα για ένταξη στην Ευρωπαϊκή Ένωση¹⁰³. Η υπογραφή της Συμφωνίας ήταν υψίστης σημασίας για την ύπαρξη της ΠΓΔΜ, όχι μόνο αναφορικά με την ανάπτυξη διμερών σχέσεων με την Ελλάδα, αλλά και σχετικά με την ένταξη της στη Διεθνή κοινότητα, αφού η *Ενδιάμεση Συμφωνία* άνοιξε τον δρόμο για την ένταξη της ΠΓΔΜ στους πιο σημαντικούς διεθνείς οργανισμούς¹⁰⁴. Κι αυτό γιατί η Ελλάδα, όντας μέλος όλων των σημαντικών διεθνών οργανισμών και στρατηγικών εταίρων, αντιδρούσε στη συμμετοχή της ΠΓΔΜ, λόγω των αντιρρήσεων σχετικά με το ζήτημα του ονόματός της. Η εξομάλυνση, λοιπόν, των σχέσεων των δύο κρατών πέρασε σε άλλη διάσταση και τις σχέσεις της ΠΓΔΜ με τη Διεθνή Κοινότητα¹⁰⁵.

Σε διμερές επίπεδο, η πρώτη εφαρμογή της Συμφωνίας παρατηρείται την ημέρα που τέθηκε σε ισχύ, ήτοι στις 13 Οκτωβρίου 1995, με το άνοιγμα των ελληνικών συνόρων, ενώ την ίδια ημέρα οι δύο χώρες υπέγραψαν «Μνημόνιο Εφαρμογής πρακτικών μέτρων της Ενδιάμεσης Συμφωνίας»¹⁰⁶. Τον Ιανουάριο του 1996 πραγματοποιήθηκε η ταυτόχρονη λειτουργία των Γραφείων Συνδέσμων στην Αθήνα και τα Σκόπια, γεγονός που σηματοδότησε την ολοένα αυξανόμενη βελτίωση των διμερών σχέσεων των δύο χωρών¹⁰⁷. Σε γενικές γραμμές, κατά το χρονικό διάστημα 1995-2002 ένας σημαντικός αριθμός συμφωνιών υπογράφηκε ανάμεσα στις δύο χώρες με τη συνεργασία τους να επεκτείνεται σε διάφορους τομείς¹⁰⁸.

Στον οικονομικό τομέα, η υπογραφή και εφαρμογή της Συμφωνίας οδήγησαν σε αύξηση των ελληνικών εξαγωγών στη γείτονα χώρα, καθιστώντας την έναν πολύ σημαντικό ξένο επενδυτή στην ΠΓΔΜ¹⁰⁹. Οι ελληνικές επενδύσεις στην ΠΓΔΜ, από το 1995 και έπειτα, αυξήθηκαν με εντυπωσιακό ρυθμό με αποτέλεσμα να την τοποθετούν στην πρώτη θέση, στον τομέα των επενδύσεων, τα έτη 1999 και 2000. Επιπλέον, οι εμπορικές συναλλαγές Ελλάδας και ΠΓΔΜ αυξάνονταν συνεχώς, καθιστώντας τη χώρα μας μία σημαντική εμπορική δύναμη για τα δεδομένα της ΠΓΔΜ. Αξίζει, βέβαια, να σημειωθεί ότι είχε ήδη προηγηθεί η επιβολή του εμπάργκο, όπου οι μέχρι τότε εμπορικές συναλλαγές των δύο κρατών μειώθηκαν κατά 90%¹¹⁰. Τόσο οι εξαγωγές της Ελλάδας προς την ΠΓΔΜ όσο και οι εισαγωγές από αυτήν παρουσίαζαν,

¹⁰³ Κωφός Ευάγγελος – Βλασίδης Βλάσης (Επιμέλεια), *Αθήνα – Σκόπια, Η επτάχρονη συμβίωση (1995-2002)*, οπ.π. σ.55

¹⁰⁴ Οπ.π. σ.71

¹⁰⁵ Οπ.π. σ.89

¹⁰⁶ Υπουργείο Εξωτερικών, Διμερείς σχέσεις Ελλάδας – ΠΓΔΜ, <https://www.mfa.gr/blog/dimereis-sheseis-tis-ellados/north-macedonia/>

¹⁰⁷ Κωφός Ευάγγελος – Βλασίδης Βλάσης (Επιμέλεια), *Αθήνα – Σκόπια, Η επτάχρονη συμβίωση (1995-2002)*, οπ.π. σ.60

¹⁰⁸ Στρατιωτική, Αναπτυξιακή, Περιβαλλοντική, Συνεργασία κ.α.

¹⁰⁹ Κωφός Ευάγγελος – Βλασίδης Βλάσης (Επιμέλεια), *Αθήνα – Σκόπια, Η επτάχρονη συμβίωση (1995-2002)*, οπ.π. σ.61

¹¹⁰ Οπ.π. σ.116

από το 1995, αυξητική τάση με το εμπορικό ισοζύγιο να εμφανίζεται πλεονασματικό για τη χώρα μας.

3.3 Το ζήτημα του ονόματος

Στον αντίποδα της σχέσης καλής γειτονίας και των εμπορικών – οικονομικών συναλλαγών που αναπτύχθηκαν ανάμεσα στις δύο χώρες, υπήρχε το ζήτημα της ονομασίας της ΠΓΔΜ που παρέμενε ακόμα άλυτο και το οποίο αποτελούσε και το μεγάλο «αγκάθι» στο κλίμα συνεργασίας που είχε δημιουργηθεί. Η *Ενδιάμεση Συμφωνία* αποσκοπούσε στο να δώσει χρόνο στα δύο κράτη να συζητήσουν και να επιλύσουν το ζήτημα του ονόματος, αλλά στην πράξη αφενός το πρόβλημα αυτό μετατέθηκε για μελλοντική επίλυση, αφετέρου έδωσε τη δυνατότητα και στις δύο πλευρές να παγιώσουν τις υπάρχουσες θέσεις τους. Αναφορικά πάντως με την ελληνική πλευρά, δεν επιθυμούσε τη διαιώνιση του ζητήματος ή την τακτική της επίλυσης μέσω της λήθης¹¹¹.

3.4 Αποτίμηση της Ενδιάμεσης Συμφωνίας

Αυτό, λοιπόν, που συμπεραίνουμε είναι ότι παρότι η Συμφωνία δεν ρύθμιζε το δυσεπίλυτο ζήτημα του ονόματος, συναίνεσε εντούτοις στην ανάπτυξη διμερών σχέσεων (σε όλα τα επίπεδα), γεγονός που εκ πρώτης όψεως θα μπορούσε να ερμηνευτεί ως κέρδος και για τις δύο πλευρές. Από τη μία, λοιπόν, πλευρά έχουμε την Ελλάδα που κατάφερε να εξαλείψει τον Ήλιο της Βεργίνας από τη σημαία της ΠΓΔΜ, τα αλυτρωτικά στοιχεία του Συντάγματος της γείτονος χώρας και εντέλει να μετατραπεί σε έναν από τους βασικούς επενδυτές της ΠΓΔΜ και να καταφέρει να ανατρέψει το αρνητικό εις βάρος της κλίμα που είχε δημιουργηθεί μετά τα γεγονότα των τελευταίων ετών. Στον αντίποδα, για την ΠΓΔΜ, η *Ενδιάμεση Συμφωνία* αποτέλεσε τον «Δούρειο Ίππο» για την επίτευξη των επιδιώξεών της, αφού η χώρα κατάφερε να επιτύχει την αναγνώρισή της ως ανεξάρτητο κράτος από την Ελλάδα, να άρει τον οικονομικό αποκλεισμό και, το σημαντικότερο, να συμμετέχει στους Διεθνείς Οργανισμούς. Σαφέστατα το γεγονός αυτό είναι άρρητα συνδεδεμένο με την επιβίωση του γειτονικού κράτους, δεδομένης και της κρίσης της Γιουγκοσλαβίας, του πολέμου του Κοσσυφοπεδίου αλλά και της έξαρσης του εθνικισμού στην ευρύτερη περιοχή¹¹².

Αναφορικά, βέβαια, με τη χώρα μας, δε θα πρέπει να αγνοούμε το γεγονός ότι απώτερος στόχος της ελληνικής διπλωματίας ήταν η αλλαγή του ονόματος της γείτονος χώρας. Η Αθήνα,

¹¹¹ Οπ.π.

¹¹² Οπ.π. σ.108

αφαιρώντας το πλεονέκτημα της άσκησης βέτο στη συμμετοχή στους διεθνείς οργανισμούς, αλλά και αίροντας τον οικονομικό αποκλεισμό εις βάρος της ΠΓΔΜ, έχασε ένα ισχυρό πλεονέκτημα και έναν σημαντικό μοχλό πίεσης¹¹³. Το συμφέρον της Ελλάδας ήταν η επιδίωξη μίας συνολικής λύσης που θα περιελάμβανε και το ζήτημα της ονομασίας και όχι η μετατόπιση του προβλήματος σε μεταγενέστερο χρονικό διάστημα, γεγονός που ευνοούσε την ΠΓΔΜ, αφού η παράταση της διευθέτησης της εν λόγω εκκρεμότητας συντελούσε στην παγίωση της κατάστασης και στη διεθνή κατοχύρωση του ονόματος «Δημοκρατία της Μακεδονίας».¹¹⁴ Εξάλλου, παρά τη σημαντική παρουσία των ελληνικών επιχειρήσεων στη γείτονο χώρα και την οικονομική διείσδυση στην ΠΓΔΜ, δεν επήλθε και έμμεση επιρροή στο ζήτημα του ονόματος, αφού δεν αποτελεί αποστολή των ελληνικών επιχειρήσεων να ασκούν εξωτερική πολιτική.¹¹⁵

3.5 Η στάση των δύο κρατών μετά την υπογραφή της Ενδιάμεσης Συμφωνίας

Η στάση της ΠΓΔΜ απέναντι στις δεσμεύσεις που απέρρεαν για τη χώρα, από την υπογραφή της *Ενδιάμεσης Συμφωνίας*, δεν ήταν ιδανική, αφού προέβησαν σε συστηματικές παραβάσεις βασικών όρων αυτής. Στη χώρα συνέχισαν να υπάρχουν μεγαλοϊδεατικές και αλυτρωτικές βλέψεις, γινόταν χρήση του όρου «Δημοκρατία της Μακεδονίας» και χρήση συμβόλων όπως ο Ήλιος της Βεργίνας, το αεροδρόμιο των Σκοπίων μετονομάστηκε σε «Μέγας Αλέξανδρος», στη χώρα πραγματοποιήθηκε έγερση αγαλμάτων του Φιλίππου και του Μεγάλου Αλεξάνδρου¹¹⁶ κ.α.

Αναφορικά με το ζήτημα του ονόματος, στις διαπραγματεύσεις θα συμμετείχαν από ελληνικής πλευράς ο Χρήστος Ζαχαράκης, από πλευράς ΠΓΔΜ ο Βάνια Τόσεφσκι, ενώ τον ρόλο του μεσολαβητή του Γενικού Γραμματέα του ΟΗΕ ανέλαβε ο Σάιρους Βανς, τον οποίον αργότερα αντικατέστησε ο Μάθιου Νίμιτς.¹¹⁷ Στο μεταξύ, στην Ελλάδα, λόγω και της επιδείνωσης της υγείας του Ανδρέα Παπανδρέου, Πρωθυπουργός εξελέγη ο Κώστας Σημίτης και το χαρτοφυλάκιο του Υπουργείου Εξωτερικών ανέλαβε ο Θεόδωρος Πάγκαλος. Χαρακτηριστικό των δύο πολιτικών αντρών ήταν ο αναμενόμενος εκσυγχρονισμός των θέσεων επί του ζητήματος, αφού δεν δεσμεύονταν από τη στάση του κόμματος την περίοδο 1992-1995. Ήδη

¹¹³ Λυγερός Σταύρος, *Εν Ονόματι της Μακεδονίας*, οπ.π. σ.212

¹¹⁴ Οπ.π

¹¹⁵ Οπ.π. σ.215

¹¹⁶ Παπακώστας Λευτέρης (Επιμέλεια), *Το Μακεδονικό Ζήτημα από το έπος του Μακεδονικού αγώνα στη Συμφωνία των Πρεσπών*, Εκδόσεις Αγγελάκη, σ.390-391

¹¹⁷ Κωφός Ευάγγελος – Βλασίδης Βλάσης (Επιμέλεια), *Αθήνα – Σκόπια, Η επτάχρονη συμβίωση (1995-2002)*, οπ.π. σ.180

από το 1996, η ελληνική κυβέρνηση φάνηκε να πραγματοποιεί ένα «άνοιγμα» προς μία σύνθετη ονομασία.¹¹⁸

Η ελληνική πλευρά φάνηκε διατεθειμένη να αποδεχθεί μία σύνθετη ονομασία για όλες τις χρήσεις, σε αντίθεση με τους Σλαβομακεδόνες που δήλωναν ξεκάθαρα ότι δεν θα αποδεχόταν μία αλλαγή ονόματος.¹¹⁹ 21 διαφορετικές ονομασίες προτάθηκαν τόσο από τον Βανς όσο και από τον Ζαχαράκι, με τη σλαβομακεδονική πλευρά, όμως, να αποφεύγει την πρόταση συγκεκριμένης ονομασίας. Αντιλαμβανόμενοι, πιθανόν, ότι ο χρόνος δούλευε υπέρ τους και ότι η ελληνική πλευρά δε διέθετε πλέον κάποιον ουσιαστικό μοχλό πίεσης, φάνηκε ότι επιθυμούσαν να παρατείνουν τις διαπραγματεύσεις.

Η ανάληψη της θέσης του Υπουργού Εξωτερικών από τον Λιούμπομιρ Φρτσκόφσκι οδήγησε την ΠΓΔΜ σε μία πολύ σκληρή στάση, αντίθετη από αυτήν της ελληνικής πλευράς, και στην εμμονή σε μαξιμαλιστικές θέσεις. Επιδίωξη του νέου Υπουργού ήταν η παντελής εξάλειψη του ονόματος *FYROM* από τη διεθνή σκηνή, η απόρριψη οποιασδήποτε ονομασία πλην της «Συνταγματικής», ενώ ταυτόχρονα επιδόθηκε σε σωρεία κατηγοριών και επιθέσεων εις βάρος της Ελλάδας¹²⁰. Χαρακτηριστικό, του κλίματος που είχε δημιουργηθεί, είναι το γεγονός ότι κατά τη διάσκεψη της Βαλκανικής στη Σόφια, τον Ιούλιο του 1996, η σλαβομακεδονική αντιπροσωπεία αποχώρησε γιατί δεν επιθυμούσε τη συμμετοχή της με το όνομα *FYROM*.

Στο μεταξύ, το κλίμα που είχε αρχίσει να δημιουργείται ευνοούσε την ΠΓΔΜ, αφού ολοένα και περισσότερες χώρες την αναγνώριζαν με το συνταγματικό της όνομα, ενώ και στα ΜΜΕ άρχισε να επικρατεί το όνομα «Μακεδονία». Ακόμα και κατά την επίσκεψη του Γενικού Γραμματέα του ΟΗΕ, Κόφι Ανάν, στα Σκόπια, ο τελευταίος απολογήθηκε για τη χρήση του ονόματος *FYROM* και δήλωσε ότι σε αντίθετη περίπτωση θα είχε πρόβλημα με την Αθήνα¹²¹. Εντέλει, λοιπόν, η ελληνική πλευρά φάνηκε να προσπαθεί να διασώσει και να διατηρήσει την ονομασία *FYROM*, τη στιγμή που τα Σκόπια προσπαθούσαν να διευρύνουν τον κύκλο των χωρών που θα τους αναγνώριζαν με το όνομα «Δημοκρατία της Μακεδονίας».

Την κατάσταση στα Βαλκάνια επηρέασε σημαντικά η επιτυχία του αλβανικού εθνικισμού στο Κοσσυφοπέδιο, γεγονός που τροφοδότησε τις επεκτατικές του βλέψεις και σε άλλες γειτονικές περιοχές, με αποτέλεσμα την έναρξη πολεμικών συγκρούσεων και στη νοτιοδυτική Σερβία.

¹¹⁸ Λυγερός Σταύρος, *Εν Ονόματι της Μακεδονίας*, οπ.π. σ.220

¹¹⁹ Οπ.π. σ.222

¹²⁰ Κωφός Ευάγγελος – Βλασίδης Βλάσης (Επιμέλεια), *Αθήνα – Σκόπια, Η επτάχρονη συμβίωση (1995-2002)*, οπ.π. σ.184

¹²¹ Οπ.π. σ.186

ΗΠΑ και Ε.Ε. άσκησαν πίεση στα Σκόπια προκειμένου να δεχθούν τα αιτήματα των Αλβανών ανταρτών, ώστε να αποφευχθεί η αποσταθεροποίηση της περιοχής¹²². Αποτέλεσμα των πιέσεων ήταν η υπογραφή της Συμφωνίας της Αχρίδας¹²³, τον Αύγουστο του 2001, η οποία έμελλε να επηρεάσει και τις εξελίξεις γύρω από το ζήτημα του ονόματος της ΠΓΔΜ¹²⁴. Η Συμφωνία αφενός έγινε δεκτή με ανακούφιση, δεδομένου ότι σηματοδότησε και το πέρας της κρίσης στην περιοχή, αφετέρου όμως δυσαρέστησε τους Σλαβομακεδόνες που είδαν το αλβανικό στοιχείο να ενισχύει τη θέση του, εις βάρος των ιδίων. Η Αθήνα, από την πλευρά της, τάσσονταν ξεκάθαρα υπέρ της σταθερότητας στην περιοχή και της επιβίωσης του κράτους της ΠΓΔΜ, διότι σε περίπτωση κατάρρευσής της τα εθνικιστικά στοιχεία θα την εποφθαλιμούσαν προκειμένου να επιτευχθεί το όραμα της «Μεγάλης Αλβανίας» ή ακόμα και της «Μεγάλης Βουλγαρίας».¹²⁵ Συνέπεια των ανωτέρω ήταν οι Δυτικοί να πιέσουν την Ελλάδα να κάνει σημαντικές υποχωρήσεις στο ζήτημα της ονομασίας, ώστε να μετριάσουν τις αντιδράσεις των Σλαβομακεδόνων που είχαν προκληθεί από τη Συμφωνία της Αχρίδας. Η Ελλάδα, λοιπόν, στα πλαίσια του δόγματος της ακεραιότητας της *FYROM*, στήριξε τη γείτονα χώρα και ως αντάλλαγμα εισέπραξε πιέσεις από τους μεσολαβητές να αναγνωρίσει την ΠΓΔΜ ως «Μακεδονία», γεγονός που θα λειτουργούσε ως καταπραϊντικός παράγοντας¹²⁶. Τελικά, η επίθεση στους δίδυμους πύργους, στις 11 Σεπτεμβρίου 2001, και ο πόλεμος των Αμερικάνων κατά της τρομοκρατίας, έθεσαν το "Μακεδονικό" ως ζήτημα χαμηλής προτεραιότητας, τη στιγμή που η *Ενδιάμεση Συμφωνία* έβαινε προς την ολοκλήρωση της επταετίας.

Στις 13 Οκτωβρίου 2002 συμπληρώθηκαν επτά χρόνια ισχύος της *Ενδιάμεσης Συμφωνίας*. Αν μπορούσε να γίνει μία αποτίμηση, θα μπορούσαμε να πούμε ότι παρά τον αρχικό ενθουσιασμό και τις πολύ καλές σχέσεις, κυρίως οικονομικές, που αναπτύχθηκαν ανάμεσα στις δύο χώρες, έγινε εντέλει αντιληπτό ότι αυτό δεν αρκούσε για να ξεπεραστεί το βασικό «αγκάθι» στις διμερείς σχέσεις Ελλάδας και ΠΓΔΜ. Οι δύο χώρες καθυστέρησαν συνειδητά την επίλυση του ζητήματος, η καθεμία βέβαια για τους δικούς της λόγους. Παρά το γεγονός ότι η Συμφωνία ανανεώθηκε αυτόματα, δεδομένου ότι κανένα από τα δύο "Συμβαλλόμενα Μέρη" δεν εξέφρασε την πρόθεσή του να αποσυρθεί από αυτήν, εντούτοις η απομάκρυνση του αμερικανικού

¹²² Κωφός Ευάγγελος – Βλασίδης Βλάσης (Επιμέλεια), *Αθήνα – Σκόπια, Η επτάχρονη συμβίωση (1995-2002)*, ο.π. σ.197

¹²³ Framework Agreement (Ohrid Agreement), <https://peacemaker.un.org/fyrom-ohridagreement2001>

¹²⁴ Στην Ελλάδα, την περίοδο εκείνη, το χαρτοφυλάκιο του Υπουργείου Εξωτερικών είχε περάσει στα χέρια του Γεώργιου Παπανδρέου, καθώς ο Θεόδωρος Πάγκαλος είχε υποχρεωθεί σε παραίτηση ύστερα από την παράδοση Οτσαλάν. Λυγερός Σταύρος, ο.π. σ.235

¹²⁵ Κωφός Ευάγγελος – Βλασίδης Βλάσης (Επιμέλεια), *Αθήνα – Σκόπια, Η επτάχρονη συμβίωση (1995-2002)*, ο.π. σ.198

¹²⁶ Αντιπροσωπευτικός της όλης κατάστασης που δημιουργήθηκε είναι ο τίτλος που δίνει ο Σταύρος Λυγερός στο υπόψη υποκεφάλαιο : "Ο Λογαριασμός στην Ελλάδα". Λυγερός Σταύρος, *Εν Ονόματι της Μακεδονίας*, ο.π. σ.261-263

ενδιαφέροντος για επίλυση του ζητήματος, λόγω του προβλήματος της διεθνούς τρομοκρατίας, και η εκλογή νέας Κυβέρνησης¹²⁷ στη FYROM σηματοδότησαν το πέρας μίας εποχής κατά την οποία δημιουργήθηκε η ψευδαίσθηση ότι θα μπορούσε να βρεθεί μία αποδεκτή λύση στο ζήτημα της ονομασίας της ΠΓΔΜ¹²⁸.

3.6 Η Σύνοδος κορυφής του NATO στο Βουκουρέστι και η απόφαση του Δικαστηρίου της Χάγης

Την κυβέρνηση Σημίτη διαδέχθηκε η Ν.Δ. το 2004, με νέο πρωθυπουργό τον Κώστα Καραμανλή. Η στασιμότητα αναφορικά με το Μακεδονικό ζήτημα διατηρήθηκε και με τη νέα κυβέρνηση, ενώ κύριο χαρακτηριστικό της εξωτερικής πολιτικής ήταν η προσπάθεια διατήρησης του καλού κλίματος ανάμεσα στις ελληνοαμερικανικές σχέσεις που είχε δημιουργηθεί από την προηγούμενη Κυβέρνηση¹²⁹.

Τον Νοέμβριο του 2004, κατόπιν επανεκλογής του προέδρου Μπους, έσπευσε ο ίδιος να αναγνωρίσει τη γείτονα χώρα με το όνομα «Δημοκρατία της Μακεδονίας»¹³⁰. Είχε προηγηθεί, εξάλλου, συμφωνία ανάμεσα σε Ουάσινγκτον και Σκόπια που αφορούσε στην εξαίρεση των Αμερικανών πολιτών από τη δικαιοδοσία του Διεθνούς Ποινικού Δικαστηρίου και στην οποία οι Αμερικάνοι αποκαλούσαν την ΠΓΔΜ με τον όρο «Μακεδονία». Η κίνηση αυτή του προέδρου Μπους αποσκοπούσε αφενός στην ενίσχυση της σταθερότητας στην περιοχή, δεδομένου και του δημοψηφίσματος που διεξαγόταν εκείνη την περίοδο στην ΠΓΔΜ προκειμένου να μην εγκριθεί η *Συμφωνία της Αχρίδας*, και αφετέρου αποτελούσε μία έμμεση εκδήλωση της συμπάθειας που είχε δημιουργηθεί στον Λευκό Οίκο προς την ΠΓΔΜ από την άνευ όρων συμμετοχή στρατιωτικών δυνάμεών της στη *Συμμαχία των Προθύμων*, στο Ιράκ¹³¹.

Στο μεταξύ, ο Μάθιου Νίμιτς σε μία προσπάθεια να δώσει τέλος σε μία ατελέσφορη δεκαετή διαπραγματευτική διαδικασία, από τον Απρίλιο του 2005 έως τον Απρίλιο του 2008 κατέθεσε αρκετές προτάσεις αναφορικά με το ζήτημα του ονόματος προσπαθώντας να επιτύχει τη συναίνεση των δύο κρατών. Κανένα από τα δύο, όμως, δεν εμφανίστηκε πρόθυμο να

¹²⁷ Τα δύο αυτά γεγονότα συνέπεσαν με την ολοκλήρωση της επταετίας της Ενδιάμεσης Συμφωνίας

¹²⁸ Κωφός Ευάγγελος – Βλασίδης Βλάσης (Επιμέλεια), *Αθήνα – Σκόπια, Η επτάχρονη συμβίωση (1995-2002)*, οπ.π. σ.209-210

¹²⁹ Υπουργός Εξωτερικών της προηγούμενης Κυβέρνησης ήταν ο Γιώργος Παπανδρέου

¹³⁰ Kofos Evangelos, *The Current Macedonian Issue between Athens and Skopje: Is there an option for a Breakthrough?*, ΕΛΙΑΜΕΠ, Αθήνα, 2009, p.1

¹³¹ Μαλλιός Αλέξανδρος Π., *Η ενηλικίωση της Ενδιάμεσης Συμφωνίας*, www.alexandrosmallias.com, Πρόσβαση 7-12-2021

υποχωρήσει από τις "κόκκινες γραμμές" του¹³². Στο ήδη υπάρχον αδιέξοδο ήρθε να προστεθεί ένας σημαντικός παράγοντας, η επάνοδος στην εξουσία (στην ΠΓΔΜ) του κόμματος *VMRO/DMPNE* που συμμετείχε στα εκλογές με εθνικιστική ατζέντα. Σε πολλές πλατείες τοποθετήθηκαν αγάλματα του Μεγάλου Αλεξάνδρου και του Φιλίππου και γενικά προέβησαν σε μία προκλητική παρερμηνεία της ελληνικής πολιτιστικής κληρονομιάς¹³³. Επιπρόσθετα, η ΠΓΔΜ, νιώθοντας την αυτοπεποίθηση και την ασφάλεια που της παρείχε η αμερικάνικη προστασία, υπέβαλε αίτημα, μαζί με την Κροατία και την Αλβανία, εισόδου στο ΝΑΤΟ¹³⁴.

Στις 2-4 Απριλίου 2008 πραγματοποιήθηκε στο Βουκουρέστι η Σύνοδος Κορυφής του ΝΑΤΟ. Είχε προηγηθεί τηλεφωνική επικοινωνία ανάμεσα στην Αμερικανίδα Υπουργό Εξωτερικών, Κοντολίζα Ράις, και στην Ελληνίδα ομόλογό της, Ντόρα Μπακογιάννη, κατά την οποία εκφράστηκε η πρόθεση της Αμερικής να ενταχθούν στο ΝΑΤΟ οι τρεις βαλκανικές Δημοκρατίες : η Αλβανία, η Κροατία και η ΠΓΔΜ. Επιπρόσθετα, η Αμερικανίδα Υπουργός εξέφρασε την αμερικανική απαίτηση να ενταχθούν τα Σκόπια στο ΝΑΤΟ με το όνομα ΠΓΔΜ, πρόταση που απορρίφθηκε από την Ντόρα Μπακογιάννη¹³⁵.

Παρά το γεγονός ότι η Σύσκεψη ξεκίνησε με προσφώνηση των Σκοπίων, από τον πρόεδρο Μπους, με τον όρο «Μακεδονία», αποτελεί αδιαμφισβήτητο γεγονός ότι η Σύνοδος Κορυφής του Βουκουρεστίου έληξε με μία μεγάλη διπλωματική ελληνική επιτυχία. Κι αυτό γιατί παρά τις ασφυκτικές πιέσεις που δέχθηκε ο Κώστας Καραμανλής, τήρησε τις «κόκκινες γραμμές» της Ελλάδας και έτσι η πρόσκληση της ΠΓΔΜ στην Ατλαντική Συμμαχία δεν πραγματοποιήθηκε ποτέ, δεδομένου ότι υπήρχε εκκρεμότητα με το ζήτημα της ονομασίας της γειτονικής χώρας¹³⁶. Γαλλία, Ισπανία και Ιταλία συντάχθηκαν στο πλευρό της Ελλάδας, με τον Γάλλο πρόεδρο Νικολά Σαρκοζί να κάνει ιδιαίτερη μνεία στην ελληνική καταγωγή του¹³⁷.

¹³² Kofos Evangelos, *The Current Macedonian Issue between Athens and Skopje: Is there an option for a Breakthrough?*, ΕΛΙΑΜΕΠ, σπ.π. p.1

¹³³ Οπ.π.

¹³⁴ Οπ.π.

¹³⁵ Παπακόστας Λευτέρης (Επιμέλεια), *Το Μακεδονικό Ζήτημα από το έπος του Μακεδονικού αγώνα στη Συμφωνία των Πρεσπών*, σπ.π. σ.396-397

¹³⁶ Kofos Evangelos, *The Current Macedonian Issue between Athens and Skopje: Is there an option for a Breakthrough?*, ΕΛΙΑΜΕΠ, p.2

¹³⁷ <https://www.kathimerini.gr/k/100yk/1060322/voykoyresti-synodos-koryfis-toy-nato/>

Εικόνα 3. Πρωτοσέλιδο της εφημερίδας Καθημερινή, στις 3 Απριλίου 2008

Εντέλει, τα μέλη του ΝΑΤΟ εξέδωσαν ομόφωνη απόφαση ότι θα αποδοθεί νέα πρόσκληση στην ΠΓΔΜ, για ένταξη στη Συμμαχία, μόνο εφόσον λυθεί το ζήτημα του ονόματος, κατά τρόπο αμοιβαίως αποδεκτό¹³⁸. Η ίδια απόφαση επαναλήφθηκε και σε μεταγενέστερες Συνόδους Κορυφής¹³⁹, ενώ το Ευρωπαϊκό Συμβούλιο, το 2008, προέβαλε τη λύση του ζητήματος του ονόματος ως βασικό προαπαιτούμενο για την ένταξη της ΠΓΔΜ στην ΕΕ¹⁴⁰.

Ως απάντηση στην ελληνική στάση στο Βουκουρέστι, η ΠΓΔΜ προσέφυγε στις 17 Νοεμβρίου 2008 στο Διεθνές Δικαστήριο της Χάγης κατά της Ελλάδας, με την κατηγορία ότι παραβίασε το Άρθρο 11 της Ενδιάμεσης Συμφωνίας, σύμφωνα με το οποίο η Ελλάδα δε θα αντιτασσόταν στην είσοδο της ΠΓΔΜ σε διεθνείς οργανισμούς στους οποίους η ίδια αποτελούσε μέλος, με την προϋπόθεση ότι τηρούνταν από την ΠΓΔΜ τα προβλεπόμενα του Άρθρου 2 της απόφασης 817 (1993)¹⁴¹ του Συμβουλίου Ασφαλείας. Το Δικαστήριο αποφάσισε¹⁴² ότι η Ελλάδα όντως παραβίασε την υπόψη Συμφωνία προβάλλοντας ένσταση στην ένταξη της χώρας στο ΝΑΤΟ, απέρριψε, όμως, το αίτημα των Σκοπίων να διατάξει την Ελλάδα να αποδέχεται στο μέλλον τις υποχρεώσεις της που απορρέουν από την υπογραφείσα Συμφωνία¹⁴³. Χαρακτηριστικό είναι το γεγονός ότι η απόφαση του Δικαστηρίου δεν ασχολείται με το ζήτημα της διαφοράς γύρω από το όνομα, επισημαίνοντας ότι «δεν έχει τη σχετική δικαιοδοσία και ότι η διαφορά πρέπει να

¹³⁸ Bucharest Summit Declaration

¹³⁹ Στρασβούργο (2009), Λισσαβόνα (2010), Σικάγο (2012)

¹⁴⁰ Υπουργείο Εξωτερικών, *Το Ζήτημα του ονόματος της ΠΓΔΜ*, ο.π.π.

¹⁴¹ Για την απόφαση : https://www.mfa.gr/images/docs/fyrom/resolution_unsc_817_1993.pdf

¹⁴² Για την απόφαση του Δικαστηρίου: <https://www.icj-cij.org/en/case/142>

¹⁴³ Μαλλιός Αλέξανδρος, Ανάλυση της απόφασης του Διεθνούς Δικαστηρίου της Χάγης, ΕΛΙΑΜΕΠ, Αθήνα, 2012, σ.8

επιλυθεί στο πλαίσιο που ορίζουν οι αποφάσεις του Συμβουλίου Ασφαλείας, μέσω διαπραγματεύσεων υπό την αιγίδα του ΟΗΕ»¹⁴⁴.

3.7 Η νέα πρωτοβουλία της ελληνικής Κυβέρνησης

Το 2012, ο νέος Υπουργός Εξωτερικών της Ελλάδας, Δημήτρης Αβραμόπουλος, απέστειλε επιστολή προς τον ομόλογό του στην ΠΓΔΜ για την υπογραφή Μνημονίου Κατανόησης ανάμεσα στις δύο χώρες που θα αποτελούσε και τη βάση της επίλυσης του ζητήματος της ονομασίας¹⁴⁵. Στην υπόψη επιστολή αναφέρεται πρόταση λύσης από την ελληνική πλευρά, η οποία περιλαμβάνει όνομα που θα χρησιμοποιείται *erga omnes*¹⁴⁶ και για όλους τους σκοπούς, ενώ ταυτόχρονα επισημαίνεται ότι δεν θα αφήνει περιθώρια αμφιβολίας για τη διάκριση των εδαφών της ΠΓΔΜ με τις γειτονικές της χώρες¹⁴⁷. Η ελληνική πρόταση απορρίφθηκε από την ΠΓΔΜ, ενώ η μη επίλυση του ζητήματος του ονόματος οδήγησε και στην απόρριψη ένταξης της χώρας στην Ευρωπαϊκή Ένωση.

¹⁴⁴ Υπουργείο Εξωτερικών, *Το Ζήτημα του ονόματος της ΠΓΔΜ*, ο.π.

¹⁴⁵ Ο.π.

¹⁴⁶ σ.σ. Έναντι όλων

¹⁴⁷ Παπακώστας Λευτέρης (Επιμέλεια), *Το Μακεδονικό Ζήτημα από το έπος του Μακεδονικού αγώνα στη Συμφωνία των Πρεσπών*, ο.π. σ.399

4. Η Συμφωνία των Πρεσπών

4.1 Το περιεχόμενο της Συμφωνίας

Στις 17 Ιουνίου 2018 υπογράφηκε στις Πρέσπες η «Τελική Συμφωνία για την επίλυση των διαφορών που περιγράφονται στις Αποφάσεις του Συμβουλίου Ασφαλείας των Ηνωμένων Εθνών 817 (1993) και 845 (1993), τη λήξη της Ενδιάμεσης Συμφωνίας του 1995 και την εδραίωση Στρατηγικής Εταιρικής Σχέσης μεταξύ των Μερών». Η Συμφωνία υπεγράφη από τους Υπουργούς Εξωτερικών των δύο χωρών, Νίκο Κοτζιά και Νικόλα Ντιμιτρόφ, και από τον Μάθιου Νίμιτς, παρουσία των δύο Πρωθυπουργών Ελλάδας και ΠΓΔΜ, Αλέξη Τσίπρα και Ζόραν Ζάεφ, και τέθηκε σε ισχύ στις 12 Φεβρουαρίου 2019 ¹⁴⁸.

Εικόνα 4. Η υπογραφή της Συμφωνίας από τους Υπουργούς Εξωτερικών των δύο χωρών. Πηγή: Βικιπαίδεια

Η Συμφωνία, που αποτελείται από 20 άρθρα¹⁴⁹, προβλέπει τη μετονομασία της Πρώην Γιουγκοσλαβικής Δημοκρατίας της Μακεδονίας σε «Δημοκρατία της Βόρειας Μακεδονίας»¹⁵⁰, ονομασία που θα χρησιμοποιείται *erga omnes*, δηλαδή τόσο σε εσωτερικό όσο και σε διεθνές επίπεδο. Επιπλέον, η ιθαγένεια του *Δεύτερου Μέρους* θα είναι Μακεδονική/πολίτης της Βόρειας Μακεδονίας και θα αναγράφεται έτσι σε όλα τα ταξιδιωτικά έγγραφα. Ως επίσημη γλώσσα της Βόρειας Μακεδονίας ορίζεται η «Μακεδονική γλώσσα», ενώ τα διεθνή ακρωνύμια της χώρας θα είναι MK και MKD, με εξαίρεση τις πινακίδες των αυτοκινήτων (NM ή NMK). Τέλος, στο Άρθρο 1 της Συμφωνίας υπάρχει πρόβλεψη ώστε τα δύο Μέρη να προσπαθήσουν, μέσω

¹⁴⁸ Υπουργείο Εξωτερικών: Το Ζήτημα του ονόματος της Βόρειας Μακεδονίας. Στην υπόψη ιστοσελίδα υπάρχει και επίσημη μετάφραση στα Ελληνικά, της υπογραφείσας Συμφωνίας. <https://www.mfa.gr/to-zetema-tou-onomatos-tes-boreias-makedonias/>

¹⁴⁹ Σύμφωνα με τον Αγγελο Συρίγο, η ουσία της Συμφωνίας βρίσκεται στα άρθρα 1,2,7 και 20

¹⁵⁰ Στη Συμφωνία προβλέπεται ότι το σύντομο όνομα του *Δεύτερου Μέρους* θα είναι «Βόρεια Μακεδονία»

δομημένου και ειλικρινή διαλόγου, να βρουν κοινώς αποδεκτές λύσεις αναφορικά με τις εμπορικές ονομασίες, τα εμπορικά σήματα και τις επωνυμίες.¹⁵¹

Το άρθρο 7 είναι ιδιαίτερα σημαντικό για την ισορροπία της Συμφωνίας, αφού στο υπόψη άρθρο γίνεται αποσαφήνιση των όρων «Μακεδονία» και «Μακεδόνας» και διευκρινίζεται τι νοείται με τους όρους αυτούς στην Ελλάδα και τι στην ΠΓΔΜ. Αναφορικά με το κομμάτι της «Μακεδονικής γλώσσας», επισημαίνεται ότι αυτή ανήκει στην ομάδα των Νότιων Σλαβικών γλωσσών και τέλος αναγράφεται ότι τα χαρακτηριστικά της Βόρειας Μακεδονίας ουδεμία σχέση έχουν με τον πολιτισμό, την ιστορία και την πολιτιστική κληρονομιά της ελληνικής Μακεδονίας.¹⁵²

Τέλος, στο άρθρο 2 υπάρχει πρόβλεψη ότι η Ελλάδα δε θα αντιταχθεί στην υποψηφιότητα ή στην ένταξη της γείτονος χώρας σε διεθνείς, πολυμερείς και περιφερειακούς Οργανισμούς και θεσμούς, στους οποίους η ίδια είναι μέρος, υπό το νέο όνομα και τις ορολογίες.¹⁵³

4.2 Οι αντιδράσεις από πλευράς Ελλάδας

Όπως ήταν αναμενόμενο, η υπογραφή της Συμφωνίας προκάλεσε αντιδράσεις στο εσωτερικό και των δύο χωρών. Η πρώτη ελληνική αντίδραση εστιάζεται στη χρήση σύνθετης ονομασίας που περιλαμβάνει τον όρο «Μακεδονία», γεγονός που έρχεται σε αντίθεση με την απόφαση του Συμβουλίου των πολιτικών αρχηγών, το 1992, και αδιαμφισβήτητα αποτελεί τη σημαντικότερη παραχώρηση και υποχώρηση της Αθήνας. Στην πραγματικότητα, βέβαια, η θέση αυτή, του 1992, είχε ήδη ξεπεραστεί καιρό πριν, αφού όλες οι προηγούμενες κυβερνήσεις, τουλάχιστον από το 1998 και έπειτα, είχαν κινηθεί στη λογική της σύνθετης ονομασίας.¹⁵⁴

Η αναγνώριση Μακεδονικής ιθαγένειας αποτελεί το δεύτερο σημείο εστίασης των ελληνικών αντιδράσεων. Στην περίπτωση αυτή, το στοιχείο που χρήζει ιδιαίτερης προσοχής είναι η επιλογή στο πρωτότυπο αγγλικό κείμενο του όρου *nationality*, που στα ελληνικά μεταφράζεται τόσο σαν *ιθαγένεια* όσο και σαν *εθνικότητα*¹⁵⁵. Έτσι, λοιπόν, οι υπέρμαχοι της Συμφωνίας

¹⁵¹ Τα σημεία που αναλύονται περιγράφονται στο Άρθρο 1 της Συμφωνίας, το οποίο αποτελεί και το άρθρο των μεγάλων συμβιβασμών. Συρίγος Άγγελος – Χατζηβασιλείου Ευάνθη, *Η Συμφωνία των Πρεσπών και το Μακεδονικό*, Εκδόσεις Πατάκη, Αθήνα, 2018, σ.33

¹⁵² Άρθρο 7 Συμφωνίας

¹⁵³ Άρθρο 2 Συμφωνίας

¹⁵⁴ Συρίγος Άγγελος – Χατζηβασιλείου Ευάνθη, *Η Συμφωνία των Πρεσπών και το Μακεδονικό*, οπ.π. σ.35-36

¹⁵⁵ Τόσο στην αγγλική όσο και στη γαλλική γλώσσα δεν υπάρχει διάκριση των όρων *ιθαγένεια* και *εθνικότητα*. Οπ.π. σ.65

ισχυρίζονται ότι υπάρχει διαφορά στους όρους *nationality* και *ethnicity*,¹⁵⁶ ενώ οι πολέμιοί της διατείνονται ότι με τη Συμφωνία, η Ελλάδα αναγνώρισε στη γείτονο Μακεδονική εθνική ταυτότητα¹⁵⁷.

Οι αντιδράσεις, τέλος, επικεντρώθηκαν και στην αναγνώριση «Μακεδονικής γλώσσας».¹⁵⁸ Όπως αναφέρεται στο άρθρο 1 της Συμφωνίας, «κατά την Τρίτη Συνδιάσκεψη των Ηνωμένων Εθνών για την Τυποποίηση των Γεωγραφικών Ονομάτων, που διεξήχθη στην Αθήνα το 1977, αναγνωρίστηκε η Μακεδονική γλώσσα». Παρά, όμως, το γεγονός ότι παλαιότερα, κατά τη διάρκεια των διαπραγματεύσεων Αθήνας και Σκοπίων, τα Σκόπια πάντα προέβαλλαν το επιχείρημα της αναγνώρισης «Μακεδονικής γλώσσας», την άποψη αυτή ουδέποτε την είχε ενστερνιστεί η ελληνική πλευρά¹⁵⁹.

Οι λαϊκές αντιδράσεις στην Ελλάδα ήταν έντονες και θύμιζαν κατά πολύ τις αντίστοιχες που πραγματοποιήθηκαν το 1992, αφού πολλά ήταν τα Συλλαλητήρια που διοργανώθηκαν και πραγματοποιήθηκαν στη Θεσσαλονίκη, στην Αθήνα και σε άλλες ελληνικές πόλεις. Παρά τις έντονες αντιδράσεις τόσο των πολιτών όσο και της αντιπολίτευσης, η τότε ελληνική Κυβέρνηση έκλεισε οριστικά το «Μακεδονικό Ζήτημα» αναγνωρίζοντας το γειτονικό κράτος με το όνομα «Δημοκρατία της Βόρειας Μακεδονίας»

4.3 Οι αντιδράσεις από πλευράς ΠΓΔΜ

Σημαντικές ήταν, όμως, οι αντιδράσεις που ακολούθησαν την υπογραφή της Συμφωνίας των Πρεσπών και στη γειτονική χώρα, οι οποίες απέρρεαν από τις Συνταγματικές αλλαγές που καλούνταν να πραγματοποιήσουν. Ο Πρόεδρος της γείτονος, Γκιόργκι Ιβάνωφ, χαρακτηρίζοντας αντισυνταγματικές τις αλλαγές που αποφασίστηκαν στα πλαίσια της Συμφωνίας, αρνήθηκε να υπογράψει τα δύο διατάγματα που αφορούσαν το μεν σε συνταγματικές τροποποιήσεις για το όνομα της χώρας και το δε στην καθιέρωση της αλβανικής ως δεύτερη γλώσσα¹⁶⁰.

¹⁵⁶ Το μεταφράζουν ως εθνοτική καταγωγή

¹⁵⁷ Μαλλιας Αλέξανδρος Π., Ελλάδα και Βόρεια Μακεδονία. *Η Αυτοψία της Δύσκολης Συμφωνίας των Πρεσπών*, Εκδόσεις Ι. Σιδέρης, Αθήνα, 2018, σ.75

¹⁵⁸ Αξίζει να επισημανθεί η σημασία της γλώσσας στην επιβίωση ενός λαού, αφού αποτελεί το βασικότερο στοιχείο της ταυτότητάς του

¹⁵⁹ Μαλλιας Αλέξανδρος Π., Ελλάδα και Βόρεια Μακεδονία. *Η Αυτοψία της Δύσκολης Συμφωνίας των Πρεσπών*, ο.π. σ.85-86

¹⁶⁰ Το διάταγμα αυτό το αποδέχτηκε η κυβέρνηση Ζάεφ για να ικανοποιήσει τους συνεργάτες του στην κυβέρνηση που είχαν αλβανική καταγωγή, Παπακώστας Λευτέρης (Επιμέλεια), *Το Μακεδονικό Ζήτημα από το έπος του Μακεδονικού αγώνα στη Συμφωνία των Πρεσπών*, ο.π. σ.411

Σε ανακοίνωση που εξέδωσε η Προεδρία της ΠΓΔΜ αναφέρεται ότι, η Συμφωνία των Πρεσπών παραβιάζει το Σύνταγμα της χώρας και ξεπερνάει τα δύο ψηφίσματα του ΟΗΕ, 817(1993) και 845 (1993)¹⁶¹. Επιπρόσθετα, ο Πρόεδρος απείλησε με ποινικές κυρώσεις όσους συντελέσουν στην επικύρωση της Συμφωνίας, στοχοποιώντας με τον τρόπο αυτό τους βουλευτές της κυβέρνησης Ζάεφ. Τέλος, ανέφερε ότι ο ίδιος δεν αποδέχεται οποιαδήποτε αλλαγή ή τροποποίηση που θα μπορούσε να υponομεύσει τη "Μακεδονική ταυτότητα" και τη "Μακεδονική γλώσσα"¹⁶².

Τα ανωτέρω γεγονότα προκάλεσαν τη σύγκρουση των δύο αντρών, ενώ ο Ζόραν Ζάεφ, προκειμένου να υπερβεί τον σκόπελο του Προέδρου, νομιμοποίησε τα δύο διατάγματα¹⁶³ με την υπογραφή του Προέδρου της Βουλής και έτσι στο Φύλλο Νο 7 της 14^{ης} Ιανουαρίου 2019, της Εφημερίδας της Κυβέρνησης,¹⁶⁴ δημοσιεύτηκε ο νόμος με τον οποίον επικυρωνόταν η Συμφωνία των Πρεσπών¹⁶⁵. Οι ενέργειες του Ζόραν Ζάεφ προκάλεσαν την αντίδραση του Γκιόργκι Ιβάνωφ, που τις χαρακτήρισε ως ενέργειες αντισυνταγματικές, που επισύρουν ποινικές ευθύνες και κάλεσε τη Διεθνή Κοινότητα να πάρει θέση στο αν στηρίζει τέτοιου είδους πρακτικές ή όχι¹⁶⁶.

4.4 Η σημασία της Συμφωνίας

Τρία χρόνια έχουν περάσει από την υπογραφή της Συμφωνίας των Πρεσπών και οι αντιδράσεις τόσο των υποστηρικτών όσο και των πολέμιών της, στην Ελλάδα τουλάχιστον, δεν φαίνεται να έχουν καταλαγιάσει ακόμη. Αναφορικά με τη σημασία της Συμφωνίας, αξίζει να αναφέρουμε ότι σηματοδότησε το πέρας της εικοσιεπταετούς έντονης αντιπαράθεσης ανάμεσα σε Ελλάδα και ΠΓΔΜ, τη βελτίωση των διμερών τους σχέσεων, ενώ επιπλέον παρέχεται η δυνατότητα για περαιτέρω ανάπτυξή τους.

Έτσι, αναβαθμίζεται ο ρόλος της χώρας μας σε μία περιοχή με ιδιαίτερο ενδιαφέρον, η οποία έχει ήδη αρχίσει να προσελκύει το ενδιαφέρον της Ρωσίας, της Κίνας και φυσικά της Τουρκίας¹⁶⁷, η οποία κατόπιν και των εξαιρετικών διμερών σχέσεων που έχει αναπτύξει με την

¹⁶¹ Νέδος Βασίλης, *Δυσάρεστη έκπληξη για τον Ζ. Ζάεφ*, www.kathimerini.gr, 27-6-2018, Πρόσβαση 7-12-2021

¹⁶² Οπ.π.

¹⁶³ Τα δύο διατάγματα είχαν ήδη λάβει την πλειοψηφία της Βουλής, με 81 ψήφους

¹⁶⁴ Στη γειτονική χώρα ονομάζεται "Επίσημη Εφημερίδα της Δημοκρατίας"

¹⁶⁵ Τελίδης Χρήστος, *ΠΓΔΜ: Έγινε νόμος του κράτους η Συμφωνία των Πρεσπών*, www.ethnos.gr, 16-1-2019, Πρόσβαση 7-12-2021

¹⁶⁶ Οπ.π.

¹⁶⁷ Υπουργείο Εξωτερικών, *Επιστημονική Ημερίδα με θέμα τις νομικές πτυχές της Συμφωνίας των Πρεσπών* (19/7/2018). Μία αξιολόγηση της Συμφωνίας των Πρεσπών. Μαριλένα Κοπά

Αλβανία¹⁶⁸, έχει κάνει ιδιαίτερα έντονη την παρουσία της στον ευρύτερο Βαλκανικό χώρο. Η επίλυση του ζητήματος της ονομασίας έδωσε τη δυνατότητα στη γειτονική χώρα να διεκδικήσει την ένταξή της τόσο στην ατλαντική Συμμαχία όσο και στην ΕΕ¹⁶⁹, γεγονός ιδιαίτερα σημαντικό και για τη δική μας χώρα, συμφέρον της οποίας είναι η επίτευξη ασφάλειας στην περιοχή και η αποφυγή ενίσχυσης της παρουσίας του τουρκικού στοιχείου.

Αναφορικά με τη σημασία της ένταξης της ΠΓΔΜ στο ΝΑΤΟ, αξίζει να σημειωθεί ότι οι γεωπολιτικές κατατάξεις στα Βαλκάνια, καθιστούν τη χώρα ιδιαίτερης σημασίας για τους σχεδιασμούς της Δύσης στην περιοχή. Χαρακτηριστική είναι εξάλλου η δήλωση του τότε Υπουργού Εξωτερικών των ΗΠΑ, Τζον Κέρι, προς την Επιτροπή Εξωτερικών Υποθέσεων της Γερουσίας ότι «η Σερβία, το Κόσσοβο, το Μαυροβούνιο και η ΠΓΔΜ αποτελούν τη νέα γραμμή μετώπου ανάμεσα στη Δύση και τη Ρωσία¹⁷⁰». Και η κυβέρνηση Ζάεφ, πάντως, χρησιμοποιούσε το επιχείρημα του κατεπείγοντος αφού αφενός διακυβεύονταν η ασφάλεια και πιθανώς και η ύπαρξη της ίδιας της χώρας και αφετέρου ήταν ίσως η τελευταία ευκαιρία για τη χώρα να εισχωρήσει τόσο στην Ατλαντική Συμμαχία όσο και στην Ε.Ε., εξασφαλίζοντας σημαντικά οφέλη και για τους ίδιους τους πολίτες. Το "Μακεδονικό Ζήτημα", λοιπόν, και τα Βαλκάνια γενικότερα βρέθηκαν στο επίκεντρο λόγω και της σύγκρουσης της Δύσης με τη Ρωσία. Προφανώς, βέβαια, μία χώρα σαν τη Βόρεια Μακεδονία δεν έχει και πολλά να συνεισφέρει στο ΝΑΤΟ, η ενσωμάτωσή της, όμως, στο Δυτικό μπλοκ αποτελεί μία συμβολική νίκη εις βάρος της Μόσχας, δεδομένης και της παρουσίας του ΝΑΤΟ στη μεγαλύτερη στρατιωτική βάση της χώρας (Κρίβολακ). Επιπλέον, η παρουσία τους στην περιοχή τους φέρνει εγγύτερα στη Σερβία, μία χώρα με ιδιαίτερες οικονομικές και στρατιωτικές σχέσεις τόσο με τη Ρωσία όσο και με την Κίνα¹⁷¹.

4.5 Προοπτικές Συνεργασίας των δύο χωρών

Η βελτίωση των πολιτικών σχέσεων των δύο χωρών, αναμένεται να βελτιώσει και τη συνεργασία τους σε διάφορους τομείς, και πρώτα απ' όλα στον οικονομικό. Όπως έχει, εξάλλου, αναφερθεί σε προηγούμενο κεφάλαιο, η Ελλάδα και η ΠΓΔΜ διατηρούσαν οικονομικούς δεσμούς ακόμη και την περίοδο που οι αντίστοιχες πολιτικές σχέσεις χαρακτηρίζονταν από ένταση λόγω του ζητήματος του ονόματος. Η επίλυση, λοιπόν, του

¹⁶⁸ Παπαδόπουλος Αλέκος, *Εκτουρκισμός : Πώς το μακρύ χέρι της Αγκυρας «σφιχταγκαλιάζει» την Αλβανία – Η αμηχανία της Ελλάδας*, tovima.gr, 24-2-2021, Πρόσβαση 7-12-2021

¹⁶⁹ Έχει ήδη πραγματοποιηθεί η ένταξη της Βόρειας Μακεδονίας στο ΝΑΤΟ, ενώ εκκρεμεί η ένταξή της στην Ε.Ε.

¹⁷⁰ Vankonska Biljana, *Geopolitics of the Prespa Agreement: Background and After-Effects*, Journal of Balkan and Near Eastern Studies, 2020

¹⁷¹ Οπ.π.

μείζονος αυτού πολιτικού ζητήματος, αναμένεται να επιφέρει και αντίστοιχη περαιτέρω βελτίωση στις οικονομικές σχέσεις, καθώς αναμένεται να βελτιωθεί το επενδυτικό περιβάλλον και να δοθούν επιπλέον ευκαιρίες για επενδύσεις. Σημαντικό ρόλο αναμένεται να διαδραματίσει και η ένταξη της Βόρειας Μακεδονίας στην Ε.Ε., αφού θα αρθούν τα πιθανά εμπόδια στο διμερές εμπόριο, τόσο με την Ελλάδα όσο και με τα λοιπά Ευρωπαϊκά κράτη¹⁷².

Σημαντικό ενδιαφέρον σημειώθηκε, κατόπιν υπογραφής της Συμφωνίας, και στη συνεργασία στον τομέα της ενέργειας. Μέχρι πρότινος, η συνεργασία των δύο χωρών περιοριζόταν στη διασύνδεση των δικτύων ηλεκτρικής ενέργειας και στην εξαγωγή πετρελαίου και πετρελαϊκών προϊόντων από την Ελλάδα προς τη γείτονη¹⁷³. Από τον Ιούνιο του 2019, όμως, δημιουργήθηκε μία δυναμική ενίσχυσης των ενεργειακών δεσμών Ελλάδας και Β. Μακεδονίας. Η Β. Μακεδονία, σε μία προσπάθεια ενίσχυσης της ενεργειακής της ασφάλειας και μείωσης της εξάρτησής της από το ρωσικό φυσικό αέριο προέβη σε μία σειρά ενεργειών όπως: Σύμφωνα κατανόησης για σύνδεση της χώρας με τον αγωγό TAP που διασχίζει την Βόρεια Ελλάδα¹⁷⁴ καθώς επίσης και επιθυμία συμμετοχής στο έργο Ανεξάρτητου Συστήματος Φυσικού Αερίου στην Αλεξανδρούπολη¹⁷⁵. Επιπρόσθετα, η Βόρεια Μακεδονία έχει εκφράσει επιθυμία κατασκευής σταθμού παραγωγής ηλεκτρικής ενέργειας στην Αλεξανδρούπολη¹⁷⁶, ενώ, τέλος, το βελτιωμένο κλίμα ανάμεσα στις δύο χώρες έχει δημιουργήσει αισιοδοξία για πιθανή επαναλειτουργία του πετρελαιαγωγού ΕΛΠΕ – ΟΚΤΑ που παραμένει αδρανής από το 2016¹⁷⁷.

Σημαντικό ρόλο στην ενίσχυση των διμερών εμπορικών σχέσεων Ελλάδας και Β. Μακεδονίας αναμένεται να διαδραματίσει και το λιμάνι της Θεσσαλονίκης. Η ιδιωτικοποίηση του Λιμένα της Θεσσαλονίκης και η γεωγραφική θέση της Β. Μακεδονίας, που την καθιστά σταυροδρόμι των ευρωπαϊκών εμπορικών αξόνων, έχουν δημιουργήσει τις απαραίτητες προϋποθέσεις συνεργασίας, λαμβάνοντας υπόψη και τη στοχοθεσία του Οργανισμού Λιμένος Θεσσαλονίκης Α.Ε. για αναβάθμιση του λιμανιού σε κορυφαίο εμπορικό και διαμετακομιστικό κέντρο¹⁷⁸.

¹⁷² Συλλογικό Έργο, *Διευρύνοντας την Πολυεπίπεδη Διασυνδεσιμότητα μεταξύ Ελλάδας και Βόρειας Μακεδονίας μετά τη Συμφωνία των Πρεσπών*, ΕΛΙΑΜΕΠ, Αθήνα, 2020, σ.6

¹⁷³ Χρηστίδης Γεώργιος, *Η ενεργειακή συνεργασία Ελλάδας – Βόρειας Μακεδονίας*, tonima.gr, 15-1-2021, Πρόσβαση 8-12-2021

¹⁷⁴ Συλλογικό Έργο, *Διευρύνοντας την Πολυεπίπεδη Διασυνδεσιμότητα μεταξύ Ελλάδας και Βόρειας Μακεδονίας μετά τη Συμφωνία των Πρεσπών*, ο.π. σ.6

¹⁷⁵ Χρυσανθοπούλου Λαλέλα, *Τα 7 ενεργειακά έργα που φέρνουν πιο κοντά Ελλάδα και Βόρεια Μακεδονία*, moneyreview.gr, 14-5-2021, Πρόσβαση 8-12-2021

¹⁷⁶ Συλλογικό Έργο, *Διευρύνοντας την Πολυεπίπεδη Διασυνδεσιμότητα μεταξύ Ελλάδας και Βόρειας Μακεδονίας μετά τη Συμφωνία των Πρεσπών*, ο.π. σ.6

¹⁷⁷ Παπαδημητρίου Γιάννα, *Αισιοδοξία των ΕΛΠΕ για επαναλειτουργία του πετρελαιαγωγού Θεσσαλονίκη-Σκόπια στις αρχές του 2022 – Επίκειται παράταση της διάρκειας ζωής του*, energypress.gr, 24-8-2021, Πρόσβαση 8-12-2021

¹⁷⁸ Συλλογικό Έργο, *Διευρύνοντας την Πολυεπίπεδη Διασυνδεσιμότητα μεταξύ Ελλάδας και Βόρειας Μακεδονίας μετά τη Συμφωνία των Πρεσπών*, ο.π. σ.8

Εκτιμάται ότι το λιμάνι της Θεσσαλονίκης αναμένεται να ενισχύσει περαιτέρω τη συνεργασία των δύο χωρών, μέσω των εισαγόμενων και των εξαγόμενων προϊόντων, γεγονός που είναι προς όφελος και των δύο πλευρών.

Αντιλαμβανόμαστε, λοιπόν, ότι η επίλυση των διαφορών των δύο χωρών δημιούργησε ένα ευνοϊκό πλαίσιο για την ενίσχυση των δεσμών τους, ενώ η συνεργασία τους θα μπορούσε να επεκταθεί περαιτέρω και με την υπογραφή επιπλέον διμερών συμφωνιών.

4.6 Οικονομικές και Εμπορικές σχέσεις Ελλάδας - Βόρειας Μακεδονίας

Όπως έχει προαναφερθεί, οι δύο χώρες ακόμα και την περίοδο πολιτικής έντασης διατηρούσαν ισχυρούς οικονομικούς και εμπορικούς δεσμούς, με την Ελλάδα να αναδεικνύεται μέχρι και σημαντικότερος ξένος επενδυτής της γείτονος. Η ΔΕΗ, ο ΤΙΤΑΝ, η ΣΙΔΕΝΟΡ, τα σούπερ μάρκετ ΒΕΡΟΠΟΥΛΟΣ, ο ΑΚΤΩΡ κ.α. αποτελούν μερικές από τις ελληνικών συμφερόντων επιχειρήσεις που δραστηριοποιούνται στη Βόρεια Μακεδονία, προσφέροντας έναν σημαντικό αριθμό θέσεων απασχόλησης¹⁷⁹. Σημαντικό ρόλο, βέβαια, στην πραγματοποίηση των επενδύσεων αυτών διαδραμάτισε το χαμηλό εργατικό κόστος και η επιβαλλόμενη φορολογία, σε μία εποχή που η χώρα μας αντιμετώπιζε μία οξυτάτη οικονομική κρίση.

Σύμφωνα, τώρα, με την «Ετήσια Έκθεση 2020», αναφορικά με τις εμπορικές – οικονομικές σχέσεις των δύο χωρών, παρά το γεγονός ότι κατά το έτος 2020 σημειώθηκε μείωση στις διμερείς εμπορικές σχέσεις, γενικά κατά την τελευταία τετραετία σημειώθηκε ανοδική τάση¹⁸⁰. Οι εξαγωγές της χώρας μας προς τη Βόρεια Μακεδονία, για το 2020, έφτασαν τα 451.714 χιλ. ευρώ ενώ οι εισαγωγές άγγιξαν τα 276.199 χιλ. ευρώ, με το εμπορικό ισοζύγιο να είναι πλεονασματικό για τη χώρα μας. Η Ελλάδα την υπόψη χρονική περίοδο κατείχε την 5^η θέση μεταξύ των εμπορικών εταίρων της Βόρειας Μακεδονίας, ενώ η μείωση στις εμπορικές συναλλαγές που παρατηρείται κατά το έτος 2020 πιθανότατα οφείλεται στις γενικότερες συνέπειες του κορωνοϊού στο διεθνές εμπόριο.

¹⁷⁹ Τσουλφίδης Λευτέρης, *Οι οικονομικές σχέσεις Ελλάδας και ΠΓΔΜ*, naftemporiki.gr, 23-1-2019, Πρόσβαση 8-12-2021

¹⁸⁰ Έκθεση 2020, Γραφείου Οικονομικών και Εμπορικών Υποθέσεων Σκοπίων

	2016	2017	2018	2019	2020	Μετ.%
Εξαγωγές αγαθών (αξία σε εκατ. €)	450,5	546,1	650,6	684,0	451,7	-34,0
Εισαγωγές αγαθών (αξία σε εκατ. €)	148,9	180,0	190,5	173,8	175,5	1,0
Εμπορικό ισοζύγιο (αξία σε εκατ. €)	301,6	366,1	460,1	510,2	276,2	-45,9
Όγκος Εμπορίου (αξία σε εκατ. €)	599,4	726,1	841,1	857,8	627,2	-26,9

Εικόνα 5. Εμπορικό ισοζύγιο Ελλάδας – Βόρειας Μακεδονίας 2016-2020.
Πηγή: Ετήσια Έκθεση 2020 Γραφείου ΟΕΥ Σκοπίων

Επιπλέον, η Ελλάδα την τελευταία πενταετία κατέχει σταθερά την 3^η θέση μεταξύ των χωρών προέλευσης Άμεσων Ξένων Επενδύσεων (ΑΞΕ). Οι επιχειρήσεις ελληνικών συμφερόντων που δραστηριοποιούνται στη γείτονο υπολογίζονται γύρω στις 300 και οι σημαντικότεροι τομείς στους οποίους παρατηρούνται ελληνικές επενδύσεις είναι ο τραπεζικός, τα πετρελαιοειδή, η ηλεκτρική ενέργεια, η μεταποίηση και η κλωστοϋφαντουργία, η εξόρυξη και τα λατομεία, τα τρόφιμα και τα ποτά¹⁸¹.

Εκατ. €	2016	2017	2018	2019	2020
Ροές	-15,7	27,1	23,6	29,7	6,7
Απόθεμα	463,4	473,9	488,3	518,3	Μη διαθέσιμα

Εικόνα 6. Επενδύσεις της Ελλάδας στη Βόρεια Μακεδονία.
Πηγή: Ετήσια Έκθεση 2020 Γραφείου ΟΕΥ Σκοπίων

Τέλος, τον Ιούνιο του 2020 δημιουργήθηκε στα Σκόπια η Ένωση Ελληνικών Επιχειρήσεων (ΕΕΕ), ιδρυτικά μέλη της οποίας είναι 17 επιχειρήσεις ελληνικού ενδιαφέροντος και που αποσκοπεί τόσο στην προώθηση των συμφερόντων των ελληνικών επιχειρήσεων στη Βόρεια Μακεδονία όσο και στην ενίσχυση των επιχειρηματικών δεσμών των δύο χωρών¹⁸².

Στον αντίποδα, η Βόρεια Μακεδονία, όντας κυρίως χώρα υποδοχής ξένων επενδύσεων έχει να επιδείξει μόνο έναν περιορισμένο αριθμό επιχειρηματικών επενδύσεων στη χώρα μας. Αξίζει να αναφερθεί η παρουσία, ενός από τους καλύτερους πελάτες στο λιμάνι της Θεσσαλονίκης, της εταιρείας *Fersped*, που δραστηριοποιείται στον εκτελωνισμό και τη μεταφορά προϊόντων στη Βόρεια Μακεδονία¹⁸³.

¹⁸¹ Έκθεση 2020, Γραφείου Οικονομικών και Εμπορικών Υποθέσεων Σκοπίων, σ.61

¹⁸² *Ιδρύθηκε η πρώτη Ένωση Ελληνικών Επιχειρήσεων στη Βόρεια Μακεδονία*, Kathimerini.gr, 26-6-2020, Πρόσβαση 8-12-2021

¹⁸³ Έκθεση 2020, Γραφείου Οικονομικών και Εμπορικών Υποθέσεων Σκοπίων, σ.61

Εκατ. €	2016	2017	2018	2019	2020
Ροές	-0,86	-0,03	-0,60	4,45	3,51
Απόθεμα	-0,27	-0,29	-1,72	-1,68	Μη διαθέσιμα

Εικόνα 7. Επενδύσεις της Βόρειας Μακεδονίας στην Ελλάδα
Πηγή: Ετήσια Έκθεση 2020 Γραφείου ΟΕΥ Σκοπίων

Όπως, τέλος, χαρακτηριστικά αναγράφεται στην Ετήσια Έκθεση του 2020, «το διμερές οικονομικό και εμπορικό θεσμικό πλαίσιο Ελλάδας και Βόρειας Μακεδονίας ήταν ελλειμματικό, εξαιτίας του ονοματολογικού ζητήματος». Η Συμφωνία των Πρεσπών ήταν αυτή που δημιούργησε το κατάλληλο θεσμικό πλαίσιο για τη συνεργασία των δύο χωρών, μεταξύ άλλων στους τομείς της ενέργειας, των μεταφορών, της τελωνειακής και φορολογικής συνεργασίας¹⁸⁴.

4.7 Συμφωνία των Πρεσπών και κοινή γνώμη

Όπως έχει ήδη προαναφερθεί σε προηγούμενο κεφάλαιο, το μεγαλύτερο "αγκάθι" στις διμερείς σχέσεις των δύο χωρών αποτέλεσε για χρόνια το ζήτημα του ονόματος της γείτονος χώρας. Σημαντικό ρόλο στη μη επίτευξη συμφωνίας διαδραμάτισε και η αναμενόμενη αντίδραση της κοινής γνώμης, καθώς σαφέστατα επηρέασε σε σημαντικό βαθμό τόσο την πολιτική στάση όσο και τη διαπραγματευτική γραμμή της κάθε πλευράς. Τρία χρόνια μετά την επίτευξη Συμφωνίας και τη διαφαινόμενη οριστική επίλυση του ονοματολογικού ζητήματος, αξίζει να αναλυθούν οι έως τώρα αντιδράσεις που η Συμφωνία προκάλεσε στην κοινή γνώμη των δύο χωρών. Με άλλα λόγια πως αξιολογούν, έως τώρα, οι πολίτες της Ελλάδας και της Βόρειας Μακεδονίας την υπόψη Συμφωνία.

Με μία πρώτη προσέγγιση, σύμφωνα και με αντίστοιχη μελέτη του ΕΛΙΑΜΕΠ¹⁸⁵, η Συμφωνία φέρεται να διχάζει τόσο τους κάτοικους της Βόρειας Μακεδονίας όσο και τους Έλληνες. Όσον αφορά στη χώρα μας το γεγονός ότι το 75% των ερωτηθέντων χαρακτηρίζει το Ζήτημα της ονομασίας σημαντικό, αποδεικνύει ότι το υπόψη Ζήτημα κατείχε για χρόνια ιδιαίτερη θέση στην ελληνική κοινωνία. Το αντίστοιχο ποσοστό για τη Β. Μακεδονία ανέρχεται στο 56%.¹⁸⁶

Τριχοτόμηση της ελληνικής κοινής γνώμης έχουμε στο ερώτημα κατά πόσο βγήκε η χώρα μας επωφελημένη από την επίλυση του Ζητήματος τη συγκεκριμένη χρονική περίοδο. Κι αυτό γιατί το 35,5% τη χαρακτηρίζουν ως "επωφελή", αντίστοιχο ποσοστό ως επιζήμια, ενώ από το 26% των ερωτηθέντων χαρακτηρίζεται ως "ούτε επωφελής, ούτε επιζήμια". Από το προαναφερθέν

¹⁸⁴ Οπ. π. 64

¹⁸⁵ Αρμακόλας Ιωάννης – Σιάκας Γιώργος, *Οι προοπτικές της Συμφωνίας των Πρεσπών. Η κοινή γνώμη σε Βόρεια Μακεδονία και Ελλάδα*, ΕΛΙΑΜΕΠ, Αθήνα, 2021, σ.7

¹⁸⁶ Οπ. π. σ.7-8

ποσοστό των Ελλήνων που απορρίπτουν ή διατηρούν ουδέτερη στάση, οι κύριοι λόγοι απόρριψης είναι η απόδοση στη Β. Μακεδονία "Μακεδονικής εθνότητας και γλώσσας" (4 στους 10), με το ζήτημα της επιλογής του ονόματος να βρίσκεται στη δεύτερη θέση (33%). Τέλος, το 18% την απορρίπτουν για όλους τους προαναφερθέντες λόγους¹⁸⁷.

Σχεδόν ένας στους δύο Έλληνες (ποσοστό περίπου 48%) θεωρούν ότι η Συμφωνία υπονομεύει τα εθνικά συμφέροντα της χώρας μας, ενώ τέσσερεις στους δέκα ερωτηθέντες διαφωνούν εντελώς με την άποψη αυτή. Παρόμοια είναι και τα αντίστοιχα ποσοστά για τη γείτονα (47% και 35% αντίστοιχα)¹⁸⁸. Ως εκ τούτου, έξι στου δέκα Έλληνες θα επιθυμούσαν αναθεώρηση – κατάργηση της Συμφωνίας των Πρεσπών από την τωρινή Κυβέρνηση. Παρά το γεγονός ότι το ποσοστό για τη Β. Μακεδονία κυμαίνεται στα ίδια επίπεδα, άξιο λόγου είναι το γεγονός ότι η πλειοψηφία των κατοίκων σλαβικής καταγωγής είναι αυτή που απορρίπτει την ισχύουσα Συμφωνία, ενώ η πλειοψηφία των κατοίκων που την αποδέχονται πλήρως έχουν αλβανική καταγωγή¹⁸⁹.

Στην Ελλάδα, αναφορικά με τους παράγοντες που διαδραμάτισαν σημαντικό ρόλο στην επίτευξη Συμφωνίας ανάμεσα στις δύο πλευρές, ένας στους δύο περίπου θεωρεί ότι αυτή επήλθε ως προϊόν επιβολής από τις ξένες δυνάμεις, ενώ το 23% πιστεύει ότι η Συμφωνία υπήρξε αποτέλεσμα ανταλλαγής με σκοπό η χώρα μας να εξασφαλίσει ευνοϊκότερους οικονομικούς όρους. Τέσσερεις στους δέκα πολίτες της Β. Μακεδονίας αναγνωρίζει επίσης τις εξωτερικές δυνάμεις ως τον βασικότερο παράγοντα που συντέλεσε στην επίλυση του ονοματολογικού ζητήματος¹⁹⁰. Όσον αφορά τον παράγοντα "Ξένες Δυνάμεις", παρατηρείται μία σημαντική ταύτιση στην κοινή γνώμη των δύο πλευρών, αφού η πλειοψηφία των πολιτών τόσο της Ελλάδας όσο και της Β. Μακεδονίας θεωρούν ότι αδικήθηκαν από τους βασικούς ξένους παράγοντες, δηλαδή τη Γερμανία, την ΕΕ και το ΝΑΤΟ¹⁹¹. Πέρα, βέβαια, από όλα τα ανωτέρω στοιχεία, αξίζει να αναφερθεί ότι και στις δύο χώρες τα στοιχεία της έρευνας αποδεικνύουν ότι η κοινή γνώμη συμφωνεί πως η επίτευξη Συμφωνίας ανάμεσα στις δύο χώρες αποτέλεσε παράγοντα ειρήνης και σταθερότητας στην περιοχή των Βαλκανίων, άποψη που, τουλάχιστον από ελληνικής πλευράς, αποτέλεσε και βασικό επιχείρημα της τότε Κυβέρνησης¹⁹².

¹⁸⁷ Οπ. π. σ.9-11

¹⁸⁸ Οπ.π. σ.12

¹⁸⁹ Οπ.π. 15

¹⁹⁰ Οπ. π. 15

¹⁹¹ Οπ. π. 16

¹⁹² Οπ.π. 12-13

Συνοψίζοντας, λοιπόν, μπορούμε να πούμε ότι οι κοινωνίες των δύο χωρών παρουσιάζονται σχετικά διχασμένες στην πλειοψηφία των ερωτημάτων της έρευνας. Αρκετοί είναι αυτοί που δυσκολεύονται να αποδεχτούν τη Συμφωνία των Πρεσπών, τη θεωρούν ιδιαίτερα επιζήμια και προϊόν επιρροής από τις Ξένες Δυνάμεις, παρά το γεγονός της κοινής παραδοχής ότι δύναται να ενισχύσει την ασφάλεια στην περιοχή.

4.8 Η παραίτηση του Ζόραν Ζάεφ. Εν αναμονή νέων εξελίξεων.

Στις 30 Οκτωβρίου 2021, ο Ζόραν Ζάεφ, σε συνέντευξη Τύπου που παραχώρησε, ανακοίνωσε και την παραίτησή του από το αξίωμα του Πρωθυπουργού. Είχε προηγηθεί συντριπτική ήττα του κόμματος που ηγούνταν στις δημοτικές εκλογές, αλλά και προαναγγελία του ίδιου ότι θα προβεί σε μία τέτοια ενέργεια σε περίπτωση ήττας. Το εθνικιστικό κόμμα της αντιπολίτευσης, *VMRO-DPMNE*, με αρχηγό τον Χρίστιαν Μίτσκοσκι, ήταν ο μεγάλος νικητής της εκλογικής αναμέτρησης. Παρά το γεγονός ότι το Σοσιαλδημοκρατικό κόμμα εξακολουθεί και διατηρεί την πλειοψηφία των βουλευτών στο κοινοβούλιο (62 από το σύνολο των 120)¹⁹³, το σίγουρο είναι ότι η παραίτηση του Ζόραν Ζάεφ προκάλεσε αναταραχές στο πολιτικό σκηνικό της Βόρειας Μακεδονίας.

Έκτοτε, λοιπόν, στη γείτονα χώρα έχει ξεσπάσει μία πολιτική κρίση, η οποία κάθε άλλο παρά αδιάφορη αφήνει τόσο την Ελλάδα όσο και την ΕΕ. Κι αυτό γιατί, παρά το γεγονός ότι το κυβερνών κόμμα μπορεί να παραμείνει στην εξουσία άλλα 2,5 χρόνια και να ολοκληρώσει τη θητεία του, ορίζοντας νέο πρωθυπουργό και εξασφαλίζοντας ψήφο εμπιστοσύνης από τη Βουλή, η αντιπολίτευση πλέον θέτει ξεκάθαρο θέμα νομιμοποίησης της Κυβέρνησης λόγω απώλειας της λαϊκής βούλησης. Εξάλλου, κατόπιν και της νέας κατάστασης που άρχισε να διαμορφώνεται, υπάρχει πάντα το ενδεχόμενο κάποιο από τα κόμματα του κυβερνητικού σχηματισμού να εγκαταλείψει την κυβέρνηση και να προσκολλήσει στην αντιπολίτευση, γεγονός που θα συνεπάγεται τη ρήξη της εύθραυστης οριακής κυβερνητικής πλειοψηφίας.

Την ίδια στιγμή η αντιπολίτευση, θεωρώντας πως έχει συγκεντρώσει κυβερνητική πλειοψηφία (σύμφωνα με τους ισχυρισμούς του Χρίστιαν Μίτσκοσκι) και δηλώνοντας έτοιμη να αναλάβει τα ηνία της χώρας, κατέθεσε πρόταση μομφής κατά του Ζόραν Ζάεφ με σκοπό τη διεξαγωγή πρόωρων εκλογών. Σε σχετική, πάντως, συνεδρίαση που πραγματοποιήθηκε στη Βουλή των Σκοπίων (στις 12 Νοεμβρίου 2021) και στον απόηχο σοβαρών καταγγελιών από την αντιπολίτευση, η πρόταση μομφής εντέλει «έπεσε στο κενό», λόγω έλλειψης του ελάχιστου

¹⁹³ Βόρεια Μακεδονία: Παραιτήθηκε ο Ζόραν Ζάεφ από πρωθυπουργός, *kathimerini.gr*, 1-11-2021, Πρόσβαση 8-12-2021

απαιτούμενου αριθμού βουλευτών προκειμένου να εξεταστεί το ζήτημα και να πραγματοποιηθεί ψηφοφορία¹⁹⁴. Σημειωτέον ότι, από τη συνεδρίαση απείχαν όλοι οι βουλευτές του κυβερνητικού συνασπισμού και παρίσταντο μόνο 60 βουλευτές της αντιπολίτευσης.

Αξίζει να σημειωθεί ότι ο Ζόραν Ζάεφ θεωρείται ως ένα πρόσωπο ιδιαίτερα δημοφιλές και αξιόπιστο τόσο στα μάτια της Ευρώπης όσο και των ΗΠΑ. Με την υπογραφή της Συμφωνίας των Πρεσπών εξασφάλισε την είσοδο της χώρας του στο ΝΑΤΟ, ενώ εκκρεμεί η προσχώρησή της στην Ε.Ε. Όσον αφορά στον Πρόεδρο του κόμματος της αντιπολίτευσης, Χρίστιαν Μίτσκοσκι, από δηλώσεις που έχει πραγματοποιήσει τις τελευταίες ημέρες, προκύπτει ότι προτίθεται να στηρίξει την ευρωπαϊκή προοπτική της χώρας, θα σεβαστεί τη Συμφωνία των Πρεσπών, θα επιδιώξει όμως την αναθεώρησή της¹⁹⁵, αλλά ουδέποτε πρόκειται να αποκαλέσει την χώρα του με τον προσδιορισμό «Βόρεια»¹⁹⁶.

Η Αθήνα από την πλευρά της απέστειλε ξεκάθαρο μήνυμα στη γείτονα, εκφράζοντας αρχικά την ανησυχία της για την επικρατούσα κατάσταση και επισημαίνοντας ότι δεν θα επιτρέψει την επανεμφάνιση εθνικιστικών ρητορικών στην περιοχή και υπενθυμίζοντας την υποχρέωση για πιστή και συνεπή εφαρμογή των διατάξεων της Συμφωνίας των Πρεσπών¹⁹⁷. Εξάλλου, το *Διάταγμα Μπάιντεν* της 9^{ης} Ιουνίου για τα Δυτικά Βαλκάνια, δεν αφήνει και πολλά περιθώρια για υπονόμηση τόσο της Συμφωνίας όσο και της γενικότερης ειρήνης στην περιοχή. Αντίστοιχη είναι και η στάση της Ευρώπης. Σύμφωνα με δήλωση Ευρωπαίου αξιωματούχου στην εφημερίδα *Καθημερινή*, «*Η Ευρώπη θα διαφυλάξει τη Συμφωνία γιατί ξέρει τη σημασία της και δεν θα επιτρέψει σε κανέναν τρελό στα Σκόπια ή στην Αθήνα να την τορπιλίσει*»¹⁹⁸.

Σύμφωνα, πάντως, και με τις πιο πρόσφατες εξελίξεις, και κατόπιν μίας περιόδου πολιτικής αναταραχής και αβεβαιότητας στα Σκόπια, ο Ζόραν Ζάεφ απέστειλε εντέλει επιστολή παραίτησης τόσο προς τον Πρόεδρο της Βουλής όσο και προς τους βουλευτές του Κοινοβουλίου. Αυτό που αναμένεται να επακολουθήσει είναι εντός δέκα ημερών να οριστεί νέος εντολοδόχος Πρωθυπουργός από τον Πρόεδρο της Δημοκρατίας, ο οποίος αφού παρουσιάσει το πολιτικό του πρόγραμμα στη Βουλή θα ζητήσει ψήφο εμπιστοσύνης. Αν δεν υπάρξει κάποιο απρόοπτο, αναμένεται ο σχηματισμός νέου κυβερνητικού σχήματος στη Β.

¹⁹⁴ Ο Ζάεφ «επιβίωσε» της πρότασης μομφής – Σοβαρές καταγγελίες για απαγωγή βουλευτή, *tanea.gr*, 12-11-2021, Πρόσβαση 8-12-2021

¹⁹⁵ VMRO: Οδονηρή, Ταπεινωτική η Συμφωνία των Πρεσπών – Πραγματικότητα που δε μας αρέσει, *skai.gr*, 3-11-2021, Πρόσβαση 28-12-2021

¹⁹⁶ Reuters, ΑΠΕ, Βόρεια Μακεδονία: Πρόταση μομφής εναντίον του Ζόραν Ζάεφ, *kathimerini.gr*, 9-11-2021, Πρόσβαση 28-12-2021

¹⁹⁷ Τζίμας Σταύρος, Ανησυχία για νέα αστάθεια στα Βαλκάνια, *kathimerini.gr*, 8-11-2021, Πρόσβαση 28-12-2021

¹⁹⁸ Οπ.π.

Μακεδονία στα μέσα του Ιανουαρίου 2022¹⁹⁹. Μένει, λοιπόν, να δούμε αν και σε ποιο βαθμό το νέο πολιτικό κυβερνητικό σχήμα της γείτονος θα επηρεάσει και τις διμερείς σχέσεις Ελλάδας και Βόρειας Μακεδονίας.

¹⁹⁹ Βόρεια Μακεδονία: Υπέβαλε την παραίτησή του από την πρωθυπουργία ο Ζάεφ, naftemporiki.gr, 22-12-2021, Πρόσβαση 28-12-2021

5. Συμπεράσματα

Από όλα τα προαναφερθέντα, συμπεραίνουμε ότι με το "Μακεδονικό Ζήτημα" με την ευρύτερη έννοια είναι ένα ζήτημα με διάρκεια περίπου 140 χρόνια, το οποίο με το πέρασμα των χρόνων πέρασε από διάφορες φάσεις. Η υλοποίηση του σχεδιασμού του Τίτο αναφορικά με τη δημιουργία της Λαϊκής Δημοκρατίας της Μακεδονίας, κατόρθωσε εντέλει να μετατρέψει την πρώην Γιουγκοσλαβία σε καταλύτη του Μακεδονικού ζητήματος και σταδιακά να οδηγηθούμε στην επονομαζόμενη τέταρτη και τελευταία φάση του Μακεδονικού ζητήματος, χαρακτηριστικό της οποίας είναι η σύγκρουση ανάμεσα σε ΠΓΔΜ και Ελλάδα, όχι τόσο για το εδαφικό όσο για το ζήτημα της ταυτότητας της νέας χώρας, η οποία προσπάθησε να οικειοποιηθεί το όνομα, τα ιστορικά και τα πολιτιστικά στοιχεία της ελληνικής Μακεδονίας.

Η διάλυση της Γιουγκοσλαβίας και η δημιουργία στα βόρεια τη χώρας ενός νέου κράτους που αυτοπροσδιοριζόταν ως Δημοκρατία της Μακεδονίας, εγκαινίασε μία περίοδο πολιτικών συγκρούσεων και προστριβών με τη νέα αυτή χώρα, ενώ ταυτόχρονα πυροδοτήθηκε στην Ελλάδα μία σειρά γεγονότων, τόσο σε πολιτικό όσο και σε κοινωνικό επίπεδο. Σε γενικές γραμμές, οι διμερείς σχέσεις των δύο χωρών από το 1991 και έπειτα επηρεάζονται σχεδόν εξ ολοκλήρου από το ζήτημα της ονομασίας της γείτονος χώρας,

Αναφορικά με την πολιτική στάση τη Ελλάδας, σε εσωτερικό επίπεδο, αυτή χαρακτηρίζεται αρχικά από έλλειψη κοινής γραμμής, από την πλευρά της Κυβέρνησης, γεγονός που οδήγησε στη σύγκρουση του τότε Πρωθυπουργού με τον Υπουργό Εξωτερικών και στην ακόλουθη απομάκρυνση του δεύτερου από την Κυβέρνηση. Το κύριο χαρακτηριστικό της πολιτικής της Ελλάδας την περίοδο 1992-1995 αποτελεί η δέσμευση, σε πολιτικό επίπεδο, της χώρας από την απόφαση του Συμβουλίου των πολιτικών Αρχηγών, η οποία ταυτίστηκε με την πρωτοφανή (για τα τότε δεδομένα) παλλαϊκή κινητοποίηση και απαίτηση για μη χρήση του ονόματος Μακεδονία από το νέο κράτος. Αυτή η αλληλεπίδραση που πραγματοποιήθηκε ανάμεσα σε εξωτερική και εσωτερική πολιτική επηρέασε σε πολύ σημαντικό βαθμό τη σκληρή και ανυποχώρητη στάση της χώρας μας, αποτέλεσμα της οποίας ήταν η απώλεια μίας σειράς μεσολαβητικών προσπαθειών για επίλυση του ζητήματος και η εφαρμογή σκληρών μέτρων εις βάρος της γείτονος. Παρά τη σκληρή στάση της Αθήνας, τα Σκόπια εμφανίστηκαν εξίσου απρόθυμα να υποχωρήσουν στο ζήτημα του ονόματος, παρουσιάζοντας και αυτά με τη σειρά τους μία ανυποχώρητη και αδιάλλακτη στάση στο ζήτημα του ονόματος και κατά συνέπεια στην εξομάλυνση των σχέσεων των δύο χωρών.

Η υπογραφή της Ενδιάμεσης Συμφωνίας σηματοδότησε την έναρξη μίας νέας εποχής στις διμερείς σχέσεις των δύο χωρών και αποτέλεσε μία έμπρακτη απόδειξη και των δύο πλευρών για επιθυμία άμεσης επίλυσης όλων των ανοιχτών ζητημάτων, πλην αυτού της ονομασίας, για τη λύση του οποίου δόθηκε ένας χρονικός ορίζοντας επταετίας. Από την πλευρά της Ελλάδας, η Συμφωνία βοήθησε αφενός στην «οικονομική διεϊσδυση» στη γείτονο χώρα και αφετέρου στην αναβάθμιση της θέσης της και του ρόλου της στην περιοχή των Βαλκανίων. Δυστυχώς, όμως, όλα αυτά δεν κατάφεραν να της δώσουν το επιθυμητό πλεονέκτημα στις διαπραγματεύσεις για το ζήτημα του ονόματος. Η μετατόπιση του «αγκαθιού» αυτού για επίλυση σε μεταγενέστερο χρόνο φάνηκε να λειτουργεί περισσότερο υπέρ της ΠΓΔΜ, η οποία ευνοήθηκε από την παγίωση της κατάστασης και από την επικράτηση της λογικής ότι «ουδέν μονιμότερο του προσωρινού». Έχοντας καταφέρει να άρει τον εις βάρος της οικονομικό αποκλεισμό από την Ελλάδα και την εμπλοκή για συμμετοχή της σε διεθνείς οργανισμούς, η ΠΓΔΜ εξασφάλισε την επιβίωσή της αναβαθμίζοντας τη θέση της στη Διεθνή Κοινότητα, εξασφαλίζοντας την αναγνώρισή της από ολοένα και περισσότερες χώρες με τη Συνταγματική της ονομασία, και κερδίζοντας και το επικοινωνιακό παιχνίδι με την *de facto* αναγνώρισή της από τα διεθνή ΜΜΕ με την ονομασία Μακεδονία²⁰⁰. Έτσι, η Ελλάδα, επιδεικνύοντας προθυμία να βρεθεί μία έντιμη, συμβιβαστική και αμοιβαίως αποδεκτή λύση, προέβη σε σημαντικές υποχωρήσεις και έχασε βασικά όπλα από τη διαπραγματευτική της φαρέτρα, σε αντίθεση με την ΠΓΔΜ που συνέχισε την αδιάλλακτη στάση της, εκμεταλλευόμενη και τον αυτοαφοπλισμό της Αθήνας.

Η υπογραφή της Συμφωνίας των Πρεσπών αποτέλεσε ένα ολοκληρωμένο *πακέτο* επίλυσης των διαφορών των δύο χωρών, τερμάτισε μία διαμάχη διάρκειας 27 ετών ανάμεσα στις δύο χώρες και έδωσε μία νέα διάσταση στις διμερείς σχέσεις Ελλάδας και ΠΓΔΜ. Στην παρούσα εργασία δεν έχουμε ασχοληθεί καθόλου με τη νομική διάσταση της Συμφωνίας ή με το αν η Συμφωνία είναι καλή ή κακή. Αυτό, όμως, που αξίζει να αναφερθεί είναι ότι, αναφορικά με το ζήτημα του ονόματος, οι δύο χώρες κατέληξαν στην επιλογή σύνθετης ονομασίας, γεγονός που έρχεται σε αντίθεση με την απόφαση του Συμβουλίου πολιτικών Αρχηγών του 1992, ενώ επιπλέον αποτέλεσε λόγο απόρριψης παλαιότερων Συμφωνιών από την Αθήνα.

Η επίτευξη Συμφωνίας αναμένεται να επιφέρει οφέλη και στις δύο χώρες, ενώ επιπλέον δημιούργησε προϋποθέσεις συνεργασίας, οι οποίες όμως πέρα από τον οικονομικό θα πρέπει να διευρυνθούν και σε άλλους τομείς. Ας μην ξεχνάμε, εξάλλου, ότι οι δύο χώρες διατηρούσαν πολύ καλές οικονομικές και εμπορικές σχέσεις ακόμα και όταν δεν είχε βρεθεί λύση στο

²⁰⁰ Κωφός Ευάγγελος – Βλασίδης Βλάσης (Επιμέλεια), *Αθήνα – Σκόπια, Η επτάχρονη συμβίωση (1995-2002)*, ο.π. σ.251

ζήτημα του ονόματος. Από τα πιο άμεσα οφέλη της Β. Μακεδονίας, πάντως, είναι η είσοδος της χώρας στο NATO και η δυνατότητα ένταξής της στην Ε.Ε., δύο γεγονότα που ενισχύουν τη σταθερότητα και την ασφάλεια στην περιοχή.

Εκείνο, βέβαια, που είναι άξιο λόγου, είναι η στάση της κοινής γνώμης που εμφανίζεται διχασμένη και η στάση της αντιπολίτευσης και στις δύο χώρες, δεδομένου ότι το ζήτημα του ονόματος αποτέλεσε για πολλά χρόνια πεδίο όχι μόνο εξωτερικής αλλά και εσωτερικής πολιτικής αντιπαράθεσης. Θα πρέπει, βέβαια, να επισημάνουμε ότι στην Ελλάδα η τότε αντιπολίτευση και νυν Κυβέρνηση, σεβόμενη το γεγονός ότι η Συμφωνία έχει ήδη υπογραφεί και επικυρωθεί από το ελληνικό Κοινοβούλιο, ουδέποτε έκανε λόγο για ακύρωση ή τροποποίηση της Συμφωνίας, παρά μόνο για πιστή τήρηση των συμφωνηθέντων. Μένει να δούμε αν θα τηρηθεί το ίδιο και από την αντίθετη πλευρά, δεδομένου ότι η αντιπολίτευση της Βόρειας Μακεδονίας έχει *εθνικιστική ατζέντα*, ενώ επιπλέον δεν είναι λίγες οι περιπτώσεις που τα Σκόπια έχουν παραβιάσει με προκλητικό τρόπο τα συμφωνηθέντα.

Οι φωνές και οι απόψεις περί τροποποίησης, ακύρωσης ή καταγγελίας της Συμφωνίας υπάρχουν ακόμα, ενώ μένει να φανεί και η στάση της κοινής γνώμης απέναντι στη Συμφωνία των Πρεσπών με το πέρασμα των χρόνων. Σύμφωνα, πάντως, με τον κύριο Άγγελο Συρίγο, οι Διεθνείς Συνθήκες ορίζουν συγκεκριμένες περιπτώσεις κατά τις οποίες μία Συμφωνία μπορεί να καταγγελθεί ή να ακυρωθεί, καθώς και συγκεκριμένες διαδικασίες που πρέπει να ακολουθηθούν σε περίπτωση ουσιώδους παράβασης των συμφωνηθέντων²⁰¹, ενώ σε περίπτωση που δεν ισχύει κάτι από τα προαναφερθέντα, ισχύει ο γενικός κανόνας του διεθνούς δικαίου ότι *«κατόπιν κύρωσης μίας Συμφωνίας, τα συμπεφωνημένα πρέπει να τηρούνται»²⁰²*.

²⁰¹ Συρίγος Άγγελος, *Ακύρωση της Συμφωνίας των Πρεσπών μετά την επικύρωση*;, Kathimerini.gr, 25-12-2018, Πρόσβαση 25-12-2021

²⁰² Οπ.π.

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

- Αρμακόλας Ιωάννης – Σιάκας Γιώργος, *Οι προοπτικές της Συμφωνίας των Πρεσπών. Η κοινή γνώμη σε Βόρεια Μακεδονία και Ελλάδα*, ΕΛΙΑΜΕΠ, Αθήνα, 2021
- Βαληνάκης Γιάννης – Ντάλης Σωτήρης (Επιμέλεια), *Το Ζήτημα των Σκοπίων*, Εκδόσεις Ι. Σιδέρης, Αθήνα, 1996
- Έκθεση 2020, Γραφείου Οικονομικών και Εμπορικών Υποθέσεων Σκοπίων
- Εμμανουηλίδης Εμμανουήλ, Το Μακεδονικό, αγκάθι στις σχέσεις Ελλάδας-Γιουγκοσλαβίας, 1982-1986, Περιοδικό *Ιστορικά Θέματα*, τ.162, Ιούλιος 2016, σ.24-35
- Κωφός Ευάγγελος – Βλασιδής Βλάσης (Επιμέλεια), *Αθήνα – Σκόπια, Η επτάχρονη συμβίωση (1995-2002)*, Εκδόσεις Παπαζήση, Αθήνα, 2003
- Κοτζιάς Νίκος, *Η Λογική της λύσης*, Εκδόσεις Gutenberg, Αθήνα 2020
- Λυγερός Σταύρος, *Εν Ονόματι της Μακεδονίας*, Λιβάνης, Αθήνα, 2008
- Μαλλιάρης Αλέξανδρος Π., *Η άλλη κρίση. Η μαρτυρία ενός πρέσβη*, Εκδόσεις Ινφογνώμων, Αθήνα, 2013
- Μαλλιάρης Αλέξανδρος, Ανάλυση της απόφασης του Διεθνούς Δικαστηρίου της Χάγης, ΕΛΙΑΜΕΠ, Αθήνα, 2012
- Μαλλιάρης Αλέξανδρος Π., Ελλάδα και Βόρεια Μακεδονία. Η Αυτοψία της Δύσκολης Συμφωνίας των Πρεσπών, Εκδόσεις Ι. Σιδέρης, Αθήνα, 2018
- Μαυρής Γιάννης (Επιμέλεια), *Ανατομία του Μακεδονικού Ζητήματος στη Δεκαετία του '90*, Public Issue, Αθήνα, 2018
- Μέρτζος Νικόλαος Ι. – Εταιρεία Μακεδονικών Σπουδών, *Το Μακεδονικό Παίγνιο Γεωπολιτικής*, Θεσσαλονίκη, 2012
- Μιχαηλίδης Ιάκωβος, Η Συμφωνία των Πρεσπών μέσα στη διαχρονία του Μακεδονικού Ζητήματος, *Επιστημονική Ημερίδα «Συμφωνία των Πρεσπών: Νομικά Ζητήματα»* www.mfa.gr
- Παπακώστας Λευτέρης (Επιμέλεια), *Το Μακεδονικό Ζήτημα από το έπος του Μακεδονικού αγώνα στη Συμφωνία των Πρεσπών*, Εκδόσεις Αγγελάκη, Αθήνα, 2019
- Συλλογικό Έργο, *Διευρύνοντας την Πολυεπίπεδη Διασυνδεσιμότητα μεταξύ Ελλάδας και Βόρειας Μακεδονίας μετά τη Συμφωνία των Πρεσπών*, ΕΛΙΑΜΕΠ, Αθήνα, 2020
- Τζιαμπίρης Αριστοτέλης, *Διεθνείς Σχέσεις και Μακεδονικό Ζήτημα*, ΕΛΙΑΜΕΠ, Αθήνα, 2003
- Kofos Evangelos, *Greece's Macedonian Adventure: The Controversy over FYROM's Independence and Recognition*, an essay appearing in the newly published book by Macmillan Press Ltd (UK, USA 1999), edited by James Pettifer, p. 1-19

- Kofos Evangelos, *The Current Macedonian Issue between Athens and Skopje: Is there an option for a Breakthrough?*, ΕΛΙΑΜΕΠ, Αθήνα, 2009
- Nimetz Matthew, *The Macedonian “Name” Dispute: The Macedonian Question—Resolved?*,
- Vankonska Biljana, *Geopolitics of the Prespa Agreement: Background and After-Effects* , Journal of Balkan and Near Eastern Studies, 2020
- Οδηγός Επιχειρείν στη Βόρεια Μακεδονία 2020

ΔΙΑΔΙΚΤΥΑΚΕΣ ΠΗΓΕΣ

- Ηρακλείδης Αλέξης, *Η Συμφωνία των Πρεσπών: Μία αποτίμηση*, synchronathemata.gr, 3-5-2019, Πρόσβαση 7-12-2021, <https://www.synchronathemata.gr/i-symfonia-ton-prespon-mia-apotimisi/>
- Κατσούδας Δημήτρης Κ., *Μία κριτική αποτίμηση της Συμφωνίας Ελλάδας – ΠΓΔΜ*, www.kathimerini.gr, 24-1-2019, Πρόσβαση 7-12-2021, <https://www.kathimerini.gr/politics/1006400/dimitris-katsoydas-mia-kritiki-apotimisi-tis-symfonias-elladas-pgdm/>
- Μαλλιάρης Αλέξανδρος, *Το Ζήτημα της Πρώην Γιουγκοσλαβικής Δημοκρατίας της Μακεδονίας στον ΟΗΕ: 1993-2013*
- Μαλλιάρης Αλέξανδρος Π., *Η ενηλικίωση της Ενδιάμεσης Συμφωνίας*, www.alexandrosmallias.com, Πρόσβαση 7-12-2021, <https://www.alexandrosmallias.com/%CE%B5%CE%BB%CE%BB%CE%AC%CE%B4%CE%B1-%CF%80%CE%B3%CE%B4%CE%BC-%CE%B5%CE%BD%CE%B4%CE%B9%CE%AC%CE%BC%CE%B5%CF%83%CE%B7-%CF%83%CF%85%CE%BC%CF%86%CF%89%CE%BD%CE%AF%CE%B1>
- Μαράκης Ν., *Συμφώνησαν στο όνομα*, tovima.gr, 24-11-2008, Πρόσβαση 28-12-2021 <https://www.tovima.gr/2008/11/24/politics/symfwnisan-sto-onoma/>
- Νέδος Βασίλης, *Δυσάρεστη έκπληξη για τον Ζ. Ζάεφ*, www.kathimerini.gr, 27-6-2018, Πρόσβαση 7-12-2021, kathimerini.gr/world/971767/dysaresti-ekplixi-gia-ton-z-zaef/
- Παπαδημητρίου Γιάννα, *Αισιοδοξία των ΕΛΠΕ για επαναλειτουργία του πετρελαιοαγωγού Θεσσαλονίκη-Σκόπια στις αρχές του 2022 – Επίκειται παράταση της διάρκειας ζωής του*, energypress.gr, 24-8-2021, Πρόσβαση 8-12-2021, <https://energypress.gr/news/aisiodoxia-ton-elpe-gia-epanaleitoyrgia-toy-petrelaiagogoy-thessaloniki-skopia-stis-arhes-toy>
- Παπαδημητρίου Γιάννης (επιμέλεια), *Η Βόρεια Μακεδονία χωρίς τον Ζάεφ*, dw.com, 2-11-2021, Πρόσβαση 8-12-2021,

<https://www.dw.com/el/%CE%B7-%CE%B2%CF%8C%CF%81%CE%B5%CE%B9%CE%B1-%CE%BC%CE%B1%CE%BA%CE%B5%CE%B4%CE%BF%CE%BD%CE%AF%CE%B1-%CF%87%CF%89%CF%81%CE%AF%CF%82-%CF%84%CE%BF%CE%BD-%CE%B6%CE%AC%CE%B5%CF%86/a-59688925>

- Παπαδόπουλος Παύλος, Τι κρύβεται πίσω από το ταμπού του ονόματος, www.kathimerini.gr, 11-6-2018, Πρόσβαση 7-12-2018, <https://www.kathimerini.gr/politics/968534/ti-kryvetai-piso-apo-to-tamproy-toy-onomatos/>
- Παπαδόπουλος Αλέκος, *Εκτουρκισμός : Πώς το μακρύ χέρι της Άγκυρας «σφιχταγκαλιάζει» την Αλβανία – Η αμηχανία της Ελλάδας*, tonima.gr, 24-2-2021, Πρόσβαση 7-12-2021, <https://www.tovima.gr/2021/02/24/politics/ektourkismos-pos-to-makry-xeri-tis-agkyras-sfixtagkaliazei-tin-alvania-i-amixania-tis-elladas/>
- Συρίγος Άγγελος, Ακύρωση της Συμφωνίας των Πρεσπών μετά την επικύρωση;, Kathimerini.gr, 25-12-2018, Πρόσβαση 25-12-2021, <https://www.kathimerini.gr/politics/1001565/apopsi-akyrosi-tis-symfonias-ton-prespon-meta-tin-epikyrosi/>
- Τελίδης Χρήστος, ΠΓΔΜ: Έγινε νόμος του κράτους η Συμφωνία των Πρεσπών, www.ethnos.gr, 16-1-2019, Πρόσβαση 7-12-2021, <https://www.ethnos.gr/World/article/15963/pgdmeginenomostoykratoyshsymfoniatonprespon>
- Τζίμας Σταύρος, *Ανησυχία για νέα αστάθεια στα Βαλκάνια*, kathimerini.gr, 8-11-2021, Πρόσβαση 28-12-2021, <https://www.kathimerini.gr/politics/561573166/anisychia-gia-nea-astatheia-sta-valkania/>
- Τζίμας Σταύρος, *Ενάμιση αιώνας «Μακεδονικό Ζήτημα»*, www.kathimerini.gr, 18-11-2007, Πρόσβαση 5-12-2021, <https://www.kathimerini.gr/society/304963/enamisis-aionas-makedoniko-zitima/>
- Τζίμας Σταύρος, *«Πάει πέθανε...» - Ο θάνατος σαν σήμερα του Τίτο και το Γιουγκοσλαβικό αιματοκύλισμα*, www.kathimerini.gr, 4-5-2020, Πρόσβαση 6-12-2021
- Τσουλφίδης Λευτέρης, *Οι οικονομικές σχέσεις Ελλάδας και ΠΓΔΜ*, naftemporiki.gr, 23-1-2019, Πρόσβαση 8-12-2021, <https://m.naftemporiki.gr/story/1437110/oi-oikonomikes-sxeseis-elladas-kai-pgdm>
- Χρηστίδης Γιώργος, *«Η Συμφωνία των Πρεσπών ενισχύει τη γεωπολιτική θέση της Ελλάδας στα Βαλκάνια»*, ΕΛΙΑΜΕΠ, 17-6-2021, Πρόσβαση 8-12-2021
- Χρηστίδης Γεώργιος, *Η ενεργειακή συνεργασία Ελλάδας – Βόρειας Μακεδονίας*, tonima.gr, 15-1-2021, Πρόσβαση 8-12-2021, <https://www.tovima.gr/2021/01/15/opinions/h-energeiaki-synergasia-elladas-voreias-makedonias/>

- Χρυσανθοπούλου Λαλέλα, *Τα 7 ενεργειακά έργα που φέρνουν πιο κοντά Ελλάδα και Βόρεια Μακεδονία*, moneyreview.gr, 14-5-2021, Πρόσβαση 8-12-2021, <https://www.moneyreview.gr/green-economy/31508/ta-7-energeiaka-erga-poy-fernoyn-pio-konta-ellada-kai-voreia-makedonia/>
- Υπουργείο Εξωτερικών, *Το Ζήτημα του ονόματος της ΠΓΔΜ*, www.mfa.gr, 9-7-2018, Πρόσβαση 6-12-2021, <https://web.archive.org/web/20180709203906/https://www.mfa.gr/to-zitima-tou-onomatos-tis-pgdm/>
- Υπουργείο Εξωτερικών, *Διμερείς σχέσεις Ελλάδας - ΠΓΔΜ* <https://www.mfa.gr/blog/dimereis-sheseis-tis-ellados/north-macedonia/>
- Υπουργείο Εξωτερικών: *Το Ζήτημα του ονόματος της Βόρειας Μακεδονίας*. Επίσημη μετάφραση στα ελληνικά της Συμφωνίας των Πρεσπών <https://www.mfa.gr/to-zetema-tou-onomatos-tes-boreias-makedonias/>
- Χατζηδημητρίου Δημήτρης Η., *Ελλάδα – πΓΔΜ: Το χρονικό μιας διένεξης που μετρά 27 χρόνια*, www.naftemporiki.gr, 17-2-2018, Πρόσβαση 6-12-2021, <https://www.naftemporiki.gr/story/1321635/ellada-pgdm-to-xroniko-mias-dieneksis-pou-metra-27-xronia>
- *Νέα Μακεδονία όπως λέμε Νέα Υόρκη*, Συνέντευξη του Ζοάο Ντε Ντέους Πινέιρο στον Κωνσταντίνο Καλλέργη, www.kathimerini.gr, 23-12-2007, Πρόσβαση 6-12-2021, <https://www.kathimerini.gr/politics/308449/nea-makedonia-opos-leme-nea-yorki/>
- *Χάγη: Η Ελλάδα παραβίασε την Ενδιάμεση Συμφωνία*, www.naftemporiki.gr, 5-12-2011, Πρόσβαση 7-12-2021, <https://m.naftemporiki.gr/story/312115>
- *Ιδρύθηκε η πρώτη Ένωση Ελληνικών Επιχειρήσεων στη Βόρεια Μακεδονία*, kathimerini.gr, 26-2-2020, Πρόσβαση 28-12-2021 <https://www.kathimerini.gr/economy/business/1084666/idrythike-i-proti-enosi-ellinikon-epicheiriseon-sti-voreia-makedonia/>
- *Βόρεια Μακεδονία: Παραιτήθηκε ο Ζόραν Ζάεφ από πρωθυπουργός*, kathimerini.gr, 1-11-2021, Πρόσβαση 8-12-2021, <https://www.kathimerini.gr/world/561565735/voreia-makedonia-paraitithike-o-zoran-zaef-apo-prothyπουργos/>
- *Βόρεια Μακεδονία: Υπέβαλε την παραίτησή του από την πρωθυπουργία ο Ζάεφ*, naftemporiki.gr, 22-12-2021, Πρόσβαση 28-12-2021, <https://www.naftemporiki.gr/story/1815078>
- *Ο Ζάεφ «επιβίωσε» της πρότασης μομφής – Σοβαρές καταγγελίες για απαγωγή βουλευτή*, tanea.gr, 12-11-2021, Πρόσβαση 8-12-2021, <https://www.tanea.gr/2021/11/12/politics/o-zaef-epiviose-tis-protasis-momfis-sovares-kataggelies-gia-apagogi-vouleyti/>
- <https://www.kathimerini.gr/k/100yk/1060322/voykoyrestisynodoskoryfis-toy-nato/>

- Reuters, ΑΠΕ, *Βόρεια Μακεδονία: Πρόταση μομφής εναντίον του Ζόραν Ζάεφ*, kathimerini.gr, 9-11-2021, Πρόσβαση 28-12-2021, <https://www.kathimerini.gr/world/561577333/protasi-momfis-enantion-toy-zoran-zaef/>
- *VMRO: Οδυνηρή, Ταπεινωτική η Συμφωνία των Πρεσπών – Πραγματικότητα που δε μας αρέσει*, skai.gr, 3-11-2021, Πρόσβαση 28-12-2021, <https://www.skai.gr/news/world/vmro-odyniri-tapeinotikii-symfonia-ton-prespon-pragmatikotita-pou-de-mas-aresei>
- Bucharest Summit Declaration, https://web.archive.org/web/20190602231205/https://www.mfa.gr/images/docs/fyrom/bucharest_summit_declaration_3_4_08.pdf
- Framework Agreement (Ohrid Agreement), <https://peacemaker.un.org/fyrom-ohridagreement2001>
- Interim Accord Between the Hellenic Republic and the FYROM, MK 950913, https://peacemaker.un.org/sites/peacemaker.un.org/files/MK_950913_Interim%20Accord%20between%20the%20Hellenic%20Republic%20and%20the%20FYROM.pdf
- Τηλεγράφημα Αμερικανού Υπουργού Εξωτερικών Έντουαρντ Στετίνιους, http://www.mfa.gr/images/docs/fyrom/dilosi_stettinius_dec_1944.pdf